

Ældre og alkohol

*Sammenhæng mellem
socioøkonomiske faktorer og
alkoholstorforbrug*

Ulla Arthur Hvidtfeldt, Mathilde Vinther-Larsen, Christina Bjørk,
Lau Caspar Thygesen og Morten Grønbæk

December 2006

Forord

Denne rapport indeholder en analyse af betydningen af socioøkonomiske faktorer for udvikling af alkoholstorforbrug blandt ældre. Rapporten er anden del af et udredningsarbejde Statens Institut for Folkesundhed har udført for Servicestyrelsen, hvor den første beskrev det stigende forbrug, der har været blandt danske ældre i de seneste 20 år.

Rapporten er baseret på spørgeskemadata om alkoholforbrug fra Østerbroundersøgelserne, der ved hjælp af CPR-numre er sammenkørt med registerdata om sociale faktorer fra Danmarks Statistik.

Med strukturreformen og den nye sundhedslov, der trådte i kraft d. 1. januar 2007, fik kommunerne blandt andet ansvaret for den forebyggende og sundhedsfremmende indsats, herunder ansvaret for behandling af alkohol- og stofmisbrug. Nærværende rapport peger på enkelte sociale faktorer, der kan anvendes i det kommunale regi, til at målrette den forebyggende indsats mod potentielle højrisikogrupper.

Rapporten kan rekvireres på hjemmesiderne for Servicestyrelsen eller Statens Institut for Folkesundhed, hhv. <http://www.servicestyrelsen.dk/> og <http://www.si-folkesundhed.dk/>.

En tak til overlæge Carsten Henriksen for brugbare kommentarer til notatet.

Center for Alkoholforskning.

December 2006

Morten Grønbæk
Professor

Resumé

Denne rapport udgør anden del af en undersøgelse af ældres alkoholforbrug. Første del fokuserede på udviklingen af ældres alkoholforbrug fra midten af 1980'erne til 2003, og viste at de ældres alkoholforbrug er steget i denne periode, samt at andelen af storforbrugere i befolkningen ligeledes er steget.

I nærværende rapport fokuseres der på hvilke socioøkonomiske faktorer, der kan have betydning for udvikling af et alkoholstorforbrug hos ældre med udgangspunkt i Østerbroundersøgelserne og registerdata fra Danmarks Statistik.

Analyserne tager udgangspunkt i den del af populationen, der er 50 år eller derover, og som ved starten af undersøgelsen havde et forbrug på mindre end de - af Sundhedsstyrelsen - anbefalede genstandsgrænser (14 og 21 genstande pr. uge for hhv. kvinder og mænd). Risikoen for udvikling af et storforbrug af alkohol er således estimeret på baggrund af følgende sociale faktorer: Indkomst, civilstand, pensionering, erhvervsstatus og boligforhold. Rapporten er ligeledes suppleret med analyser af betydningen af ændringer i de pågældende sociale faktorer, fx sammenhængen mellem et skift i indkomst i studieperioden og alkoholstorforbrug.

I løbet af de undersøgte perioder udviklede cirka 10 procent af de ældre mænd og 5 procent af de ældre kvinder et alkoholstorforbrug. Vi finder generelt store kønsforskelle i de sociale faktorerers indflydelse på risikoen for at udvikle et alkoholstorforbrug. Vi finder en signifikant underrisiko for at udvikle alkoholstorforbrug hos fraskilte kvinder og enker sammenlignet med ældre gifte kvinder, hvorimod analyserne antyder, at de fraskilte mænd og enkemændene har en højere risiko for alkoholstorforbrug i forhold til de gifte ældre mænd. Hos både mænd og kvinder finder vi en tendens til øget risiko for alkoholstorforbrug med øget husstandsindkomst. Analyserne viser dog en signifikant underrisiko blandt kvinder med en høj individuel bruttoindkomst sammenlignet med den laveste bruttoindkomst-gruppe. Vi finder endvidere, at en ændring i indkomst er associeret med en overrisiko for alkoholstorforbrug hos både ældre mænd og kvinder. Med hensyn til boligtype finder vi en overrisiko for alkoholstorforbrug blandt ældre kvinder, der bor i parcelhus sammenlignet med ældre kvinder, der bor i etagebolig, men en underrisiko for denne gruppe af mænd. De øvrige sociale faktorer viser ingen statistisk signifikante sammenhænge.

Rapporten konkluderer således, at civilstand, indkomst og boligtype er potentielle risikofaktorer for alkoholstorforbrug hos midaldrende og ældre mænd og kvinder. Resultaterne er relevante at kende for alle, der arbejder med ældre såsom den praktiserende læge, personalet ved de forebyggende hjemmebesøg, visitatoren i kommunen, hjemmehjælperen, sygeplejersken eller personale på skadestuerne og på sygehusafdelinger.

Indholdsfortegnelse

1. INDLEDNING	6
1.1 Undersøgelsens perspektiver	7
2. BAGGRUND	9
3. MATERIALE.....	12
3.1 Østerbroundersøgelsen	12
3.2 Spørgeskemadata	13
3.2.1 Alkoholindtag.....	13
3.2.2 Husstandsindkomst.....	13
3.3 Registerdata om sociale faktorer.....	13
3.3.1 Integreret Database for Arbejdsmarkedsforskning	14
3.3.2 Sammenhængende Social Statistik.....	14
3.3.3 Boligopgørelsen	15
3.3.4 Pensionsregistret	15
4. METODE	16
4.1 Definitioner.....	16
4.2 Kategoriseringer.....	17
4.3 Analysestrategi.....	21
4.3.1 Primære analyser	21
4.3.2 Analyser af livsbegivenheder.....	22
4.3.3 Sensitivitetsanalyser	23
4.3.4 Latensanalyser.....	23
4.4 Statistisk analyse.....	24
5. RESULTATER	25
5.1 Alkoholforbrug	25
5.1.1 Ugentligt alkoholforbrug	25
5.1.2 Udvikling i alkoholforbrug	26

5.2 Sociale faktorer og risiko for udvikling af alkoholstorforbrug.....	29
5.2.1 Civilstand og risiko for alkoholstorforbrug	29
5.2.2 Pension og risiko for alkoholstorforbrug.....	39
5.2.3 Erhvervsstatus og risiko for alkoholstorforbrug	44
5.2.4 Selvrapporteret husstandsindkomst og risiko for alkoholstorforbrug	47
5.2.5 Bruttoindkomst og risiko for alkoholstorforbrug.....	51
5.2.6 Boligforhold og risiko for alkoholstorforbrug	56
5.3 Bagvedliggende faktorerens betydning.....	60
6. DISKUSSION.....	63
6.1 Sociale determinanter for alkoholstorforbrug.....	64
6.1.1 Civilstand.....	64
6.1.2 Pensionsstatus	65
6.1.3 Erhvervsstatus	66
6.1.4 Husstands- og bruttoindkomst	67
6.1.5 Boligforhold.....	68
6.2 Styrker og svagheder ved undersøgelsen	69
6.2.1 Anvendelse af registerdata.....	69
6.2.2 Gentagne alkoholmålinger.....	69
6.2.3 Temporalitet.....	69
6.2.4 Selv-rapporterede alkoholoplysninger.....	69
6.2.5 Fokus på mængden af alkohol	70
6.2.6 Belysning af væsentlige - men ikke alle – sociale faktorer	70
6.3 Konklusion.....	71
7. REFERENCER.....	72
8. BILAG.....	76

1. Indledning

Det gennemsnitlige årlige alkoholforbrug blandt danskerne har siden 1970'erne ligget stabilt omkring 12 liter ren alkohol pr. voksen indbygger over 14 år, svarende til ca. 2,2 genstande pr. dag.¹ Danskernes alkoholforbrug er således højere, end de lande vi normalt sammenligner os med.² En undersøgelse af danskernes alkoholforbrug i perioden 1979 til 1992 har vist, at der her skete en ændring i fordelingen af indtaget, idet forbruget var faldet hos den yngre del af befolkningen og steget blandt de ældre.³ Ligeledes har en undersøgelse i de nordiske lande vist, at det gennemsnitlige indtag for danske ældre er lavere end for yngre, men fordelingen i gruppen er skæv, idet en betragtelig andel af de ældre er afholdende, mens en tilsvarende andel har et meget hyppigt forbrug.^{2,4}

Denne rapport er anden del af en undersøgelse af ældres alkoholforbrug. I første del undersøgte vi udviklingen i 11.745 ældres alkoholforbrug fra midten af 1980'erne til 2003.⁵ Vi fandt, at ældre mænds og kvinders alkoholforbrug er steget i denne periode, samt at andelen af storforbrugere i den ældre befolkning, her defineret som personer på 50 år eller derover, ligeledes er stigende. Således steg andelen af ældre mænd, der drikker over genstandsgrænserne fra 13,2 % i 1987 til 20,4 % i 2003, svarende til at et antal på op imod 200.000 ældre mænd i befolkningen er storforbrugere af alkohol. Andelen af kvinder, der drikker over de anbefalede genstandsgrænser, steg i samme periode fra 5,8 % til 13,6 %, svarende til, at der i 2003 var ca. 140.000 ældre kvinder i befolkningen med et storforbrug af alkohol. Denne udvikling viste sig at være særligt markant blandt lavere socioøkonomiske grupper, pensionerede og ikke-erhvervsaktive samt for gifte. Den første del af undersøgelsen tyder således på, at alkoholindtagelse er et overset område inden for ældreområdet. Det kan skyldes berøringsangst og manglende viden blandt professionelle om naturlig aldring, idet nogle funktions- og helbredsproblemer blandt gamle let tolkes som aldersrelaterede.

Hvilke faktorer, der har betydning for udvikling af storforbrug blandt ældre er sparsomt belyst. Der findes få udenlandske studier, men området er - så vidt vides - ikke berørt i dansk litteratur indtil nu. Ændring i livsomstændigheder såsom pensionering, stigning eller fald i indkomst, livskriser i form af skilsmisser eller ægtefælles død, boligsift og invaliditet kan være mulige determinanter for udvikling af alkoholstorforbrug senere i livet.

Formålet med denne anden del af undersøgelsen af ældres alkoholforbrug er at afdække sociale determinanter for udvikling af alkoholstorforbrug i en population af ældre.

Undersøgelsen tager udgangspunkt i data fra Østerbroundersøgelserne samt registerdata. Disse data udmærker sig ved, at vi kan følge individer over tid, hvilket muliggør analyser af årsagssammenhænge. Der er dog i denne type af data begrænsede informationer om de sociale faktorer, der kan tænkes at være determinanter for alkoholstorforbrug. Hvor vores data således muliggør analyser af betydningen af indkomst, tilknytning til arbejdsmarkedet, pensionering, civilstand og boligtype, har vi ikke mulighed for at analysere den uden tvivl væsentlige betydning af de ældres sociale relationer, eksempelvis hyppighed af kontakt med venner og familie og kvaliteten af denne kontakt eller deltagelse i foreningsliv mv. En del af de faktorer, der indgår i analyserne, kan dog betragtes som proxymål for sociale relationer. Det gælder ikke mindst civilstand, hvor ægteskab betragtes som udtryk for en tæt social relation, mens skilsmisse og ægtefælles død kan medføre tab af relationer. Ligeledes kan tab af arbejde repræsentere et mål for tab af sociale relationer. Undersøgelsens resultater må vurderes i lyset af disse styrker og begrænsninger; vi har mulighed for at analysere årsagssammenhænge mellem alkoholstorforbrug og en række sociale faktorer, men der er andre – givetvis også væsentlige – sociale faktorer, der ikke belyses.

1.1 Undersøgelsens perspektiver

Rapporten sætter fokus på forebyggelse af alkoholstorforbrug blandt ældre. Med strukturreformen og den nye sundhedslov, der trådte i kraft d. 1. januar 2007, fik kommunerne blandt andet ansvaret for den forebyggende og sundhedsfremmende indsats, herunder ansvaret for behandling af alkohol- og stofmisbrug. Forebyggelsesområdet er tværsektorielt, og det forebyggende arbejde er således ikke kun begrænset til sundhedssektoren. Det er derfor vigtigt at gøre opmærksom på, at kommunerne har mulighed for at implementere forskellige forebyggelsesindsatser overfor alkoholstorforbrug blandt ældre indenfor flere forskellige arenaer, hvor såvel plejepersonale som visitatoren i kommunen bør involveres.

Et stort forbrug af alkohol har negative konsekvenser, og eftersom der tilsyneladende er en stigning i andelen af ældre storforbrugere, er det nødvendigt at være opmærksom på ældre, der drikker over genstandsgrænserne. Der er dog ikke tidligere erfaring for en målrettet ind-

sats overfor de ældre, og dermed ingen dokumentation for at en sådan skulle have en særlig effekt. Oplysningskampagner rettet direkte mod unge har sandsynligvis haft en effekt, og sådanne kampagner er derfor et vigtigt element i relation til adfærdsændring. Det er imidlertid klart, at der er flere aspekter i forebyggelsen af sociale og helbredsmæssige skader af alkoholforbruget end kendskab til genstandsgrænserne, og oplysningskampagnerne kan ikke stå alene. Resultaterne fra denne undersøgelse opfordrer til dialog, som bør føres lokalt og kontinuert, og som eventuelt kan bygge på et samarbejde mellem allerede eksisterende institutioner og fagpersoner i lokalområdet.

2. Baggrund

I generelle befolkningsundersøgelser er der fundet en U-formet sammenhæng mellem alkohol og dødelighed, således at personer med et moderat alkoholindtag har en formindsket risiko i forhold til afholdende og personer med et højt alkoholindtag. Der findes dog relativt få undersøgelser af helbredskonsekvenserne af alkohol hos de ældste, og det er således uvist, hvorvidt et moderat indtag gavner denne gruppe. Enkelte studiers resultater peger i retning af, at sammenhængen ligeledes er U-formet i den ældste del af befolkningen.⁶ Det er nærliggende, at de ældre, der indgår i undersøgelserne, har et særligt godt helbred, og således tåler alkoholen bedre, hvilket dermed kan påvirke undersøgelsers resultater i retning af en U-formet kurve i stil med kurven for midaldrende.⁷ Det vides, at ældre har større tendens til at udvikle problemer med alkohol ved relativt lave niveauer af alkoholindtag. Den relative mængde af fedt i kroppen stiger med alderen, og i takt hermed falder kroppens mængde af vand. Idet ethanol er en vandopløselig sammensætning, udløser samme mængde alkohol dermed en højere promille hos den ældre i forhold til den yngre. Problemet bliver ofte forværret af, at mange ældre tager bestemte typer medicin, fx sovemedicin eller beroligende midler, der begge kan interagere med alkohol.⁸

Et højt alkoholforbrug kan have alvorlige sociale konsekvenser for den ældre som fx skilsmisse, jobtab, økonomisk deroute etc., og er ligeledes forbundet med problemer som større faldtendens, dårlig ernæringstilstand, utilstrækkelig hygiejne, hukommelsesbesvær, forhøjet blodtryk, inkontinens og leversygdom.⁹ Det høje alkoholforbrug er således forbundet med både sociale og helbredsmæssige konsekvenser hos den ældre.

Det er sparsomt belyst, hvilke faktorer, der spiller ind på, at ældre udvikler et alkoholstorforbrug. I den tidligere omtalte rapport om udviklingen i ældres alkoholforbrug i perioden 1987-2003 findes en særligt markant udvikling i alkoholforbruget blandt lavere socioøkonomiske grupper, pensionerede og ikke-erhvervsaktive samt for gifte.⁵

Derudover har enkelte udenlandske studier (hovedsageligt amerikanske) søgt at belyse hvorledes skift i livsomstændigheder såsom skilsmisse, dødsfald i familien, sygdom, pension, tab af job mv., kan påvirke risikoen for at udvikle alkoholstorforbrug. Resultater fra disse studier peger på, at materielle og psykosociale stressorer såsom fald i indkomst og jobtab er

associeret med en stigning i alkoholforbruget hos ældre¹⁰ såvel som i generelle populationer.^{11,12} Dog har resultater fra enkelte longitudinelle studier - hvor populationer er fulgt over en periode - antydnet, at sådanne stressorer med tiden både sænker mængden og hyppigheden af alkoholindtaget hos midaldrende og ældre.¹³ De tidligere studier viser altså evidens for flere modsatrettede sammenhænge, og det er dermed fortsat uklart, hvorledes indkomst og jobsituation påvirker alkoholforbruget.

Andre studier har fundet en sammenhæng mellem en stigning i alkoholindtaget og livsbegivenheder såsom skilsmisse, enkestand og jobtab hos både yngre, midaldrende og ældre.^{10,12,14-16} Derudover har studier fundet, at begivenheder som alderspension øger risikoen for at udvikle et alkoholstorforbrug i forhold til at blive i arbejde.^{12,16,17} Samtidig antyder disse studier, at sygdom og helbredsbeholdt pension er prædiktorer for et fald i alkoholindtaget hos både mænd og kvinder.

Nogle studier har undersøgt associationen mellem alkoholindtag og såkaldte 'event -' eller 'strain scores', hvor summen af livsbegivenheder, hver enkelt person har oplevet, inddrages i analysen.^{12,15} Dette bygger på en antagelse om, at en kumulation af begivenheder har en større effekt på alkoholindtaget, end når hver enkelt begivenhed inddrages separat. Her tyder resultaterne på, at mængden af stressende livsbegivenheder er positivt associeret med alkoholindtag, således at en høj score af stressende livsbegivenheder er associeret med et højt alkoholindtag.

De omtalte studier er hovedsageligt tværsnitstudier, dvs. undersøgelser hvor både eksponeringsstatus og udfald er målt på samme tid, og bidrager således ikke med evidens for en kausal sammenhæng mellem sociale faktorer og udvikling af alkoholstorforbrug, dvs. det kan ikke konkluderes, hvorvidt sociale faktorer medfører alkoholstorforbrug, eller om alkoholstorforbrug påvirker de ældres sociale forhold. Derudover bygger hovedparten af de eksisterende studier på et meget lille datagrundlag, og er dermed ikke i stand til at bidrage med sikre estimater af risikoen for alkoholstorforbrug. Endelig findes der som nævnt tidligere, så vidt vides, endnu ikke danske studier af sociale risikofaktorer for alkoholstorforbrug hos ældre. Ovennævnte studier er overvejende amerikanske (enkelte hollandske), og det er sandsynligt at sociale faktorer spiller en meget forskellig rolle i forhold til risikoen for at udvikle et alkoholstorforbrug forskellige lande imellem. Man bør derfor være påpasselig med at overføre resultaterne fra udenlandske studier direkte på danske forhold.

Det er således håbet, at nærværende rapport vil kunne bidrage med ny brugbar viden indenfor dette område.

3. Materiale

Denne rapport er baseret på spørgeskemadata om alkoholforbrug fra Østerbroundersøgelserne (Øbus), der, ved hjælp af CPR-numre på Øbus-deltagerne, er sammenkørt med registerdata om sociale faktorer fra Danmarks Statistik.

3.1 Østerbroundersøgelsen

Østerbroundersøgelserne blev startet i 1976 for at undersøge sammenhængen mellem livsstilsfaktorer, sociale faktorer og sygdomsudfald (primært hjertekarsygdom).

Populationen i Østerbroundersøgelserne består af et aldersstratificeret og randomiseret, dvs. tilfældigt, udtræk fra Folkeregisteret af hele befolkningen på Østerbro og en del af Nørrebro (87.172 personer). Den første undersøgelse fandt sted i perioden 1976-1978. Her blev 19.698 personer fra 20 år og opefter inviteret til at deltage, hvoraf 14.223 deltog (72 %). Opfølgende undersøgelser er herefter blevet foretaget i 1981-1983, 1991-1994 samt i 2001-2003.

I Øbus2 (1981-1983) blev samtlige deltagere fra Øbus1 geninviteret – forudsat at de ikke var døde eller emigreret i mellemtiden. Derudover blev kohorten suppleret med yderligere 500 personer i alderen 20-25 år. I alt deltog 12.698 personer. I Øbus3 blev alle, der var inviteret i en af de to foregående undersøgelser, geninviteret samt yderligere 3000 personer. Her deltog i alt 10.135 personer. Ved Øbus4 deltog i alt 6.238 personer.

I tabel 3.1 ses antal deltagere i hver af de fire undersøgelser fordelt på alder.

Tabel 3.1 Antal deltagere i hver af de fire Østerbroundersøgelser (Øbus) fordelt på aldersgrupper (andel i parentes).

	Øbus1	Øbus2	Øbus3	Øbus4
Aldersgrupper	1976-78	1981-83	1991-94	2001-03
< 50 år	5295 (37,2 %)	3619 (28,5 %)	2836 (28,0 %)	1764 (28,3 %)
50-64 år	6566 (46,2 %)	5853 (46,1 %)	3187 (31,4 %)	1891 (30,3 %)
65-74 år	2067 (14,5 %)	2688 (21,2 %)	2681 (26,5 %)	1380 (22,1 %)
≥ 75 år	295 (2,1 %)	538 (4,2 %)	1431 (14,1 %)	1203 (19,3 %)
Deltagere i alt	14.223 (100 %)	12.698 (100 %)	10.135 (100 %)	6.238 (100 %)

Ud fra denne tabel ses det, at en stor andel af studiepopulationen i hver undersøgelse er midaldrende og ældre på 50 år eller derover.

3.2 Spørgeskemadata

Deltagerne i hver af de fire Østerbroundersøgelser udfyldte spørgeskemaer vedrørende helbredsrelaterede emner, sociale faktorer samt livsstilsfaktorer, herunder alkoholforbrug. Spørgeskemaets svar blev gennemgået sammen med en medarbejder på projektet.

3.2.1 Alkoholindtag

Da fokus for denne undersøgelse er ældres risiko for at udvikle storforbrug af alkohol, defineret som et ugentligt indtag af mere end 14 og 21 genstande for henholdsvis kvinder og mænd (jf. afsnit 4.1), tages der udgangspunkt i Øbus2-4. Grunden til atalkoholoplysningerne fra Øbus1 ikke anvendes er todelt: For det første adskiller spørgsmålene vedrørende alkoholforbruget sig fra de tre senere undersøgelser (Øbus2-4), der således er mest velegnede til denne undersøgelses formål. For det andet er data om sociale faktorer fra Danmarks Statistik først tilgængelige fra starten af 1980'erne (jf. afsnit 3.3). Derfor er det mest hensigtsmæssigt at fokusere på de tre seneste undersøgelser.

3.2.2 Husstandsindkomst

Foruden variablen omkring det gennemsnitlige ugentlige alkoholindtag, har vi fra Østerbroundersøgelsernes spørgeskemadata inddraget følgende variable:

- Deltagernes selvrapporterede husstandsindkomst.
- Antallet af personer, der bidrager til husstandsindkomsten.

De konkrete spørgsmål omkring alkoholforbrug, husstandsindkomst og antallet af bidragende personer fra Østerbroundersøgelsernes spørgeskemaer kan ses i bilag 8.1-8.3.

3.3 Registerdata om sociale faktorer

Ved hjælp af CPR-numre på deltagerne i Østerbroundersøgelserne er der foretaget en sammenkørsel med forskellige registre fra Danmarks Statistik. Det drejer sig om udvalgte variable fra Integreret Database for Arbejdsmarkedsforskning (IDA) fra 1981 og fremefter, Sammenhængende Social Statistik (SHSS) fra 1984, Boligopgørelsen fra 1980 samt

Pensionsregistret fra 1994. Registrerne indeholder oplysninger for hvert år frem til 2002 – enkelte registre frem til 2003.

Vi har således oplysninger om sociale faktorer på individniveau for hvert år over en periode på cirka 20 år.

3.3.1 Integreret Database for Arbejdsmarkedsforskning

IDA er en kobling af persondata og virksomhedsdata, således at det er muligt at beskrive personer ud fra den virksomhed de er ansat i, samt at beskrive virksomheder ud fra oplysninger om de personer, der er ansat. Databasen indeholder oplysninger om samtlige personer i befolkningen, og består af mere end 250 variable. Fra IDA er følgende variable udvalgt:

- Primær arbejdsstilling (PSTILL2). Variablen angiver personens vigtigste beskæftigelse i november for hvert enkelt år. Kategorierne har været uændrede i perioden 1980-1992, men er efterfølgende blevet udvidet med blandt andet 'overgangsydelser' samt diverse typer af 'orlov'.
- Bruttoindkomst (BRINDK2). Variablen består af alle typer af indkomster, der kommer til beskatning, hvor underskud i egen virksomhed er fratrukket. Eventuelle renteudgifter er ikke fratrukket. En række overførselsindkomster blev gjort skattepligtige i 1994 (heriblandt førtidspensioner), således at nettobeløbet forblev uændret, mens bruttoindkomsten steg fra 1993 til 1994.
- Civilstand (CIVST2). Angiver personers ægteskabelige stilling. Indeholdt kategorierne ugift, gift, skilt/separeret samt enke/enkemand frem til 1989, hvor registreret partnerskab blev tilføjet. I 1990 blev kategorierne 'længstlevende af to partnere' og 'ophævet partnerskab' yderligere tilføjet.

3.3.2 Sammenhængende Social Statistik

SHSS er et datasæt, der rummer oplysninger om befolkningens brug af en eller flere indkomst-erstattende ydelser (varige såvel som midlertidige) indenfor kalenderåret, dvs. lovbestemte sociale ydelser, der har til formål at kompensere for helt eller delvist fravær af arbejdsmarkedsindkomst. I dette studie indgår følgende variable fra SHSS:

- Årsvarighed på folkepension
- Årsvarighed på førtidspension

- Årsvarighed på tjenestemandspension
- Årsvarighed på efterløn

Variablene angiver det antal dage indenfor det pågældende år, hvor personen har modtaget de nævnte typer af pensioner (0-360 dage).

3.3.3 Boligopgørelsen

Boligopgørelsen er et register, der er blevet oprettet for at belyse landets samlede boligbestand samt befolkningens boligforhold. Fra boligopgørelsen har vi udvalgt:

- Boligens art (BOLARTGL). Variablen kombinerer oplysninger om boligens type med dens faktiske anvendelse. Vi har udvalgt tre boligtyper: parcelhus, række-/kæde-/dobbelthus og etagebolig.

3.3.4 Pensionsregistret

Statistikken om sociale pensioner har til formål at belyse antal modtagere af social pension opdelt på folkepension, førtidspension og invaliditetsydelse samt den udbetalte ydelse. Statistikken hviler på den til enhver tid gældende lovgivning. Fra pensionsregistret er udvalgt:

- Pensionsartskode (STATIST). Angiver blandt andet, om førtidspensionen er helbredsbetingsbetaget eller behovsbestemt (socialt betinget).
- Pensionsstandskode (SLPKOD). Angiver slutpensionskode, der er knyttet til den sidste udbetaling i året.
- Invaliditetsbeløb (INVL). Angives som beløb pr. måned, der gives til førtidspensionister på højeste og mellemste førtidspension.

4. Metode

4.1 Definitioner

Ældre

Vi opererer i analyserne med to forskellige (overlappende) grupper af 'ældre':

- "Midaldrende og ældre" - defineret som personer, der ved indgang i undersøgelsen er fyldt 50 år (50+).
- "Ældre" - defineret som personer, der ved indgang i undersøgelsen er fyldt 65 år (65+).

Grænsen ved 50 år for gruppen af midaldrende og ældre er valgt, fordi vores foregående rapport viste en stigning i alkoholforbrug blandt personer over 50 år.⁵ Vi har desuden udtaget en subgruppe af populationen, bestående af personer over 65 år (65+), idet dette er en aldersgruppe, der i høj grad oplever skift i livsomstændigheder fx i form af pension, tab af ægtefælle mv.

Storforbrug af alkohol

Definitionen af storforbrug af alkohol i denne rapport tager udgangspunkt i Sundhedsstyrelsens anbefalede genstandsgrænser. Disse grænser angiver et maksimalt ugentligt alkoholforbrug på henholdsvis 21 genstande for mænd og 14 genstande for kvinder. Grænserne er fastsat ud fra en afvejning af positive og negative helbredseffekter, og er baseret på resultater af større epidemiologiske undersøgelser. Grænserne blev introduceret i 1990 og revideret i 2005. Ved revisionen fastholdtes de hidtil fastsatte grænser, suppleret med anvisninger om højst at drikke 5 genstande pr. gang.¹⁸

4.2 Kategoriseringer

Vi har inddelt de sociale variable fra Danmarks Statistik og Østerbroundersøgelseens spørgeskemaer i meningsfulde kategorier, der indeholder et tilstrækkeligt antal personer til at gennemføre analyserne.

Civilstand

For civilstand findes undergrupperne enke/enkemand, skilt, gift (inkl. separeret), ugift, registreret partnerskab, ophævet partnerskab samt længstlevende af to partnere. De tre sidstnævnte er i denne undersøgelse udeladt, idet de indeholder for få personer, og variabelen civilstand består dermed af følgende fire kategorier:

- *Enke/enkemand*
- *Skilt*
- *Gift*
- *Ugift*

Pensionsstatus

Variabelen 'pensionsstatus' er dannet ud fra de fire variable fra Sammenhængende Socialstatistik omhandlende årsvarighed (antal dage) på forskellige pensioner, og er kodet i følgende kategorier:

- *Efterløn*, bestående af alle personer, der er kodet med 1 dag eller mere på efterløn i det pågældende år.
- *Førtidspension*, bestående af alle personer, der er kodet med 1 dag eller mere på førtidspension i det pågældende år (alder 18-67 år).
- *Alderspension*, bestående af alle personer, der er kodet med 1 dag eller mere på alderspension i det pågældende år.
- *Tjenestemandspension*, bestående af alle personer, der er kodet med 1 dag eller mere på tjenestemandspension i det pågældende år. Kategorien eksisterer til og med år 2000, og indgår derfor ikke i analyser af pensionsstatus ved Øbus4 (år 2001-2003).
- *Ikke pensioneret*, bestående af personer kodet med 0 dage i hver af de fire ovenstående kategorier.

Helbreds- og behovsbetinget pension

Denne variabel er dannet på baggrund af de tre variable fra Danmarks Statistiks pensionsregister: Pensionsstandskode, pensionsartskode og invaliditetsbeløb. Variablen består af følgende to kategorier:

- *Helbreds-betinget førtidspension.* Denne kategori indeholder alle personer, der modtager enten 'højeste' eller 'mellemste førtidspension' suppleret med et invaliditetsbeløb⁽¹⁾ samt personer, der modtager 'forhøjet almindelig' eller 'almindelig førtidspension', og som er registreret med koden for 'helbreds-betinget førtidspension' i variabelen 'pensionsartskode'. Tilkendelse af helbreds-betinget førtidspension kræver, at erhvervsevnen er varigt nedsat med mindst halvdelen.
- *Behovsbetinget førtidspension,* bestående af øvrige personer på førtidspension. Dette drejer sig om personer hvis indtægter ligger under et vist niveau, og som har sociale eller helbredsmæssige problemer (hvor erhvervsevnen er nedsat med mindre end halvdelen).

Erhvervsstatus

Variablen 'primær arbejdsstilling' fra Integreret database for Arbejdsmarkedsforskning består af en række detaljerede koder for befolkningens erhvervsstatus. Koderne har været nogenlunde ens fra 1980-1995, men herefter er der sket en markant ændring i kodningen af lønmodtagere. Vi har forsøgt at konstruere meningsfulde kategorier over hele 20-årsperioden ved at følge de enkelte deltageres koder i overgangen fra 1995 til 1996. Kategorierne navngives ud fra den nyeste terminologi, og deltagernes erhvervsstatus er dermed kodet i følgende 6 kategorier:

- *Topleder,* bestående af personer registreret som enten arbejdsgiver eller direktør i årene 1980-1995. Fra 1994 er personer på orlov indenfor denne kategori inddraget. Fra 1996 hedder de inddragede kategorier arbejdsgiver og topleder.
- *Selvstændig,* bestående af personer registreret som enten arbejdsløshedsforsikret selvstændig, årsafgrænset selvstændig, anden selvstændig (uden ansatte) eller medhjælpende ægtefælle. Fra 1994 er alle typer af selvstændige (inkl. medhjælpende ægtefælle) på orlov inddraget.

⁽¹⁾ Alle personer der modtager højeste eller mellemste førtidspension, modtager et invaliditetsbeløb som supplement, det er dermed ikke muligt at være 'behovsbetinget' førtidspensionist med højeste eller mellemhøjeste sats.

- *Lønmodtager*, bestående af personer registreret som overordnede funktionær, ledende funktionær, funktionær i øvrigt, faglært arbejder, ikke-faglært arbejder og beskæftiget lønmodtager uden nærmere angivelse frem til 1995. Fra 1994 er personer i denne kategori på orlov ligeledes inddraget. Fra 1996 hedder koderne 'lønmodtager' på hhv. højeste, mellemste og laveste niveau samt 'anden lønmodtager' og 'lønmodtager uden nærmere angivelse'.
- *Arbejdsløs*, bestående af personer registreret med koden 'arbejdsløs'. Fra 1993 er koden 'overgangsydelse' inddraget og fra 1994 koden 'orlov fra ledighed'.
- *Efterløn*, bestående af personer, der er kodet som efterlønsmodtagere. Denne kategori er uændret i hele perioden.
- *Pensioneret*, bestående af personer på offentlig pension. Fra 1997 er kategorien hos Danmarks Statistik blevet opdelt i: Folkepension, førtidspension og tjenestemandspension. I analyserne beholder vi dog en samlet kategori for pension gennem hele perioden.

Selvrapporteret husstandsindkomst

Den selvrapporterede husstandsindkomst var inddelt i kategorier fra Østerbroundersøgelsesnes spørgeskemaer (Jf. bilag 8.2). Vi har anvendt kategorierne som de er, men har dog i Øbus3 slået de to øverste svarmuligheder sammen, da disse grupper indeholdt for få personer til at kunne stå alene. Dermed ser kategorierne for husstandsindkomst således ud:

	Øbus2	Øbus3	Øbus4
1	< 84.000 kr. pr. år	< 100.000 kr. pr. år	< 100.000 kr. pr. år
2	84-192.000 kr. pr. år	100-149.000 kr. pr. år	100-200.000 kr. pr. år
3	> 192.000 kr. pr. år	150-199.000 kr. pr. år	200-400.000 kr. pr. år
4		200-299.000 kr. pr. år	400-600.000 kr. pr. år
5		300-399.000 kr. pr. år	600-800.000 kr. pr. år
6		≥ 400.000 kr. pr. år	> 800.000 kr. pr. år

Registerbaseret bruttoindkomst

Variablen 'bruttoindkomst' er både kategoriseret forskelligt for mænd og kvinder og forskelligt for hver Østerbroundersøgelse. Dette har været nødvendigt, idet indkomsten er meget ujævnt fordelt på køn og fra år til år blandt studiepopulationen.

Mænds indkomst ved hver af de tre Østerbroundersøgelser er inddelt som følger:

	Øbus2	Øbus3	Øbus4
1	≤ 100.000 kr. pr. år	≤ 150.000 kr. pr. år	≤ 200.000 kr. pr. år
2	100.001-150.000 kr. pr. år	150.001-200.000 kr. pr. år	200.001-300.000 kr. pr. år
3	150.001-200.000 kr. pr. år	200.001-350.000 kr. pr. år	300.001-400.000 kr. pr. år
4	> 200.000 kr. pr. år	> 350.000 kr. pr. år	> 400.000 kr. pr. år

Kvindes indkomst ved hver af de tre Østerbroundersøgelser er inddelt som følger:

	Øbus2	Øbus3	Øbus4
1	≤ 50.000 kr. pr. år	≤ 80.000 kr. pr. år	≤ 100.000 kr. pr. år
2	50.001-100.000 kr. pr. år	80.001-160.000 kr. pr. år	100.001-150.000 kr. pr. år
3	100.001-150.000 kr. pr. år	160.001-200.000 kr. pr. år	150.001-250.000 kr. pr. år
4	> 150.000 kr. pr. år	> 200.000 kr. pr. år	> 250.000 kr. pr. år

Boligforhold

Variablen 'boligens art' fra Danmarks Statistik indeholder adskillige kategorier. Vi har udvalgt tre af disse kategorier, der indeholder et tilstrækkeligt antal personer til variabelen boligforhold:

- *Etagebolig*
- *Række-/kæde-/dobbelthus*
- *Parcelhus*

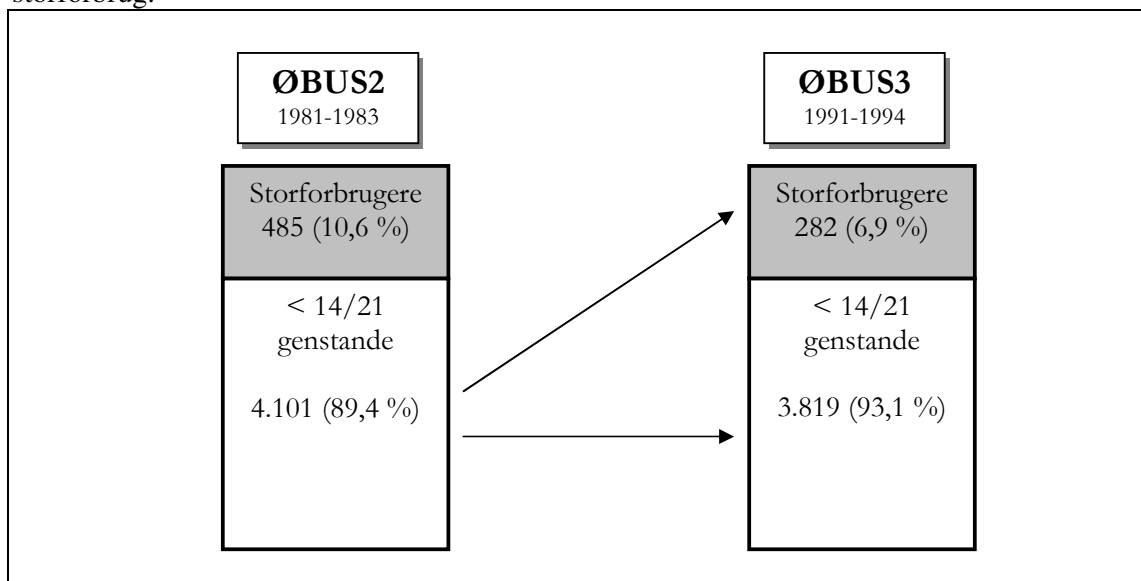
Det var desværre ikke muligt at inddrage plejehjem i denne variabel, da Øbus-deltagere, der er flyttet på plejehjem, ikke efterfølgende har udfyldt spørgeskemaer vedrørende deres alkoholforbrug.

4.3 Analysestrategi

4.3.1 Primære analyser

Som udgangspunkt har vi valgt at se på populationens risiko for udvikling af storforbrug i de to 10-årsperioder fra Øbus2 til Øbus3 samt fra Øbus3 til Øbus4. Studiepopulationen i hver af de to analysegrupper udgøres af de personer, der ved starten af de to 10-årsperioder (hhv. Øbus2 og Øbus3), har angivet et ugentligt forbrug på mindre end 14 og 21 genstande for henholdsvis mænd og kvinder. Personer, der er storforbrugere fra starten af hver periode, indgår således ikke i undersøgelsen. Dette er illustreret i nedenstående figur eksemplificeret ved perioden fra Øbus2 til Øbus3.

Figur 4.1 Andel af personer (50+ år) i Øbus2 der drikker hhv. under og over genstandsgrænserne ved Øbus3. Figuren illustrerer, at undersøgelsen tager udgangspunkt i den andel af personer, der ved starten af perioden (Øbus2) har et alkoholforbrug indenfor de gældende genstandsgrænser, med henblik på analyser af sociale determinanter for udvikling af storforbrug.

Studiepopulationen er altså de 4101 personer ved Øbus2, der drikker under genstandsgrænserne, og andelen heraf, der udvikler storforbrug, er 6,9 % (282 personer). Studiepopulationen i perioden fra Øbus3 til Øbus4 er af tilsvarende størrelse, dog med en lidt større andel (8,4 %), der udvikler storforbrug i løbet af perioden.

For hver af disse to perioder har vi således undersøgt risikoen for at udvikle et storforbrug af alkohol ud fra de tilgængelige sociale faktorer: civilstand, pension, bruttoindkomst, husstandsindkomst, erhvervsstatus og boligforhold.

Vi har undersøgt eksponeringsvariablens betydning for udfaldet (storforbrug) i det samme år, hvilket vil sige, at vi gennemfører en tværsnitsundersøgelse, idet der ikke indgår et tidsmoment fra eksponering til udfald. Vi har dog i disse analyser justeret for eksponeringen ved den forrige Østerbroundersøgelse, dvs. cirka ti år tidligere. Således har vi fx i analyserne af betydningen af civilstand ved Øbus3 for alkoholforbruget på samme tidspunkt justeret modellen for civilstand ved Øbus2. Vi har testet for interaktion mellem civilstand ved Øbus2 og civilstand ved Øbus3, for at undersøge om effekten af personernes civilstand ved Øbus3 på alkoholstorforbrug er forskellig afhængig af deres civilstand ved Øbus2.

Analyserne er endvidere justeret for personernes fødselsår (inddelt i tiårs kategorier), idet den forudgående rapport påviste en klar sammenhæng mellem alkoholforbrug og fødselsår (også kaldet fødselskohorte).⁵

Fokus for denne undersøgelse er sociale determinanter for udvikling af alkoholstorforbrug hos *ældre*. De primære analyser er udført på den midaldrende og ældre del af populationen, der ved starten af hver opfølgingsperiode er 50 år eller ældre. Disse primære analyser suppleres med analyser af den andel af populationen, der ved starten af hver opfølgingsperiode er fyldt 65 år. Endelig er analyserne i enkelte tilfælde udført på den samlede population (dvs. alle aldersgrupper) for at opnå et så stort datagrundlag som muligt. Som det fremgår af tabel 2.1, består den samlede population hovedsageligt af midaldrende og ældre på 50 år eller derover.

4.3.2 Analyser af livsbegivenheder

De primære analyser tager udgangspunkt i hele den midaldrende og ældre del af populationen (50+), der drikker under genstandsgrænserne ved baseline. Dvs. disse analyser indeholder alle uanset deres eksponeringsstatus. Hvor det var muligt, har vi undersøgt betydningen af en ændring i eksponering. Således har vi fx udvalgt personer, der som udgangspunkt var gift, for at kunne undersøge effekten af fx skilsmisse eller ægtefælles død indenfor den givne tiårsperiode.

4.3.3 Sensitivitetsanalyser

Vi har endvidere gennemført analyserne med udgangspunkt i forskellige definitioner af alkoholstorforbrug. Dette gør det muligt at undersøge, hvor følsomme vores resultater er overfor ændringer af definitioner. Vi har således foruden den primære analyse, hvor storforbrug defineres som hhv. 14 genstande for kvinde og 21 genstande for mænd, set på risikoen for at udvikle et storforbrug af alkohol defineret ved et højere antal genstande (21 og 35 om ugen for hhv. kvinder og mænd). Dette giver os et indblik i, hvorvidt vores konklusioner er påvirket af, hvorledes vi har valgt at definere storforbrug af alkohol.

Det samme gør sig gældende, når vi anvender forskellige definitioner af 'ældre', dvs. når vi analyserer på grupperne af henholdsvis 50+ og 65+.

4.3.4 Latensanalyser

I visse tilfælde hvor datamaterialet er stærkt nok, har vi gennemført latensanalyser som supplement til de øvrige analyser.

De årlige opgørelser af sociale faktorer fra Danmarks Statistik for hver enkelt individ gør det muligt at undersøge, om risikoen for alkoholstorforbrug påvirkes af længden af tidsrummet mellem eksponeringen (fx skilsmisse) og det tidspunkt, hvor vi måler alkoholindtaget. Det vil sige, at vi fx har set på effekten af civilstand for alle år mellem Øbus2 og Øbus3 på sandsynligheden for at være storforbruger ved Øbus3. Dette giver et billede af, om risikoen for alkoholstorforbrug varierer meget afhængig af, hvor længe det er siden, skilsmissen har fundet sted.

4.4 Statistisk analyse

Data er analyseret ved hjælp af logistisk regressionsanalyse (PROC GENMOD) i den statistiske softwarepakke SAS, version 8.2 for UNIX.¹⁹ Her beregnes odds ratio værdier (OR) for associationen mellem hhv. civilstand, pension, erhvervsstatus, husstands- og bruttoindkomst, boligforhold og storforbrug af alkohol.

Odds ratioen er en sammenligning af sandsynligheden for en given hændelse (her storforbrug) i en gruppe af eksponerede sammenlignet med sandsynligheden i en ueksponeret referencegruppe. Når OR er lig 1, er der dermed ingen forskel på gruppen af hhv. eksponerede og ueksponerede. En OR-værdi større end 1 er således et udtryk for, at risikoen for alkoholstorforbrug er større for den eksponerede gruppe sammenlignet med referencegruppen. Omvendt betyder en OR-værdi på mindre end 1, at der er en underrisiko for gruppen sammenlignet med referencen.

Der testes for om de fundne associationer mellem de forskellige sociale faktorer på udvikling af alkoholstorforbrug, er signifikant forskellige ved et tosidet Wald-test, hvor signifikans er angivet ved en p-værdi under 0,05. Resultater med en p-værdi på mindre end 0,1 er ligeledes markeret i tabellerne for at vise, at der er tale om tilnærmelsesvist signifikante odds ratioer. Resultaterne præsenteres endvidere med 95 % konfidensintervaller, der repræsenterer et interval, der med 95 % sandsynlighed, indeholder det 'sande' risikoestimat. Hvis dette interval ikke omfatter værdien 1, er der tale om en statistisk signifikant forskel.

I tabellerne præsenteres foruden odds ratioer for hver enkelt kategori af den forklarende variabel også et 'Type III test' nederst i tabellen. Dette test angiver ved en p-værdi, om der er en overordnet signifikant sammenhæng mellem den forklarende variabel og alkoholstorforbrug.

I analyser hvor det syntes plausibelt er der ligeledes testet for trend ved et 5 % niveau, dvs. undersøgt hvorvidt der er en tendens til dosis-respons sammenhæng.

5. Resultater

Dette afsnit indledes med tabeller, der viser andelen af studiepopulationen i de tre anvendte Østerbroundersøgelser, der drikker henholdsvis over og under genstandsgrænserne, andelen af personer, der ændrer deres alkoholforbrug i løbet af perioderne, samt fordelingen af indkomstgrupper på foretrukne alkoholtype (afsnit 5.1).

Derefter gennemgås analyserne af de sociale faktorerens betydning for risikoen for udvikling af alkoholstorforbrug, herunder analyser med særligt fokus på livsbegivenheder såsom fald i indkomst, pension og skilsmisse (afsnit 5.2).

5.1 Alkoholforbrug

5.1.1 Ugentligt alkoholforbrug

I Tabel 5.1.1. ses antallet af midaldrende og ældre personer (50+) i hver af de tre Østerbroundersøgelser, der drikker henholdsvis under og over genstandsgrænserne. Som det fremgår, drikker 5,8 procent af kvinderne og 17,8 procent af mændene over de anbefalede genstandsgrænser i Øbus2. Dette gælder for cirka 10 procent af kvinderne og cirka 20 procent af mændene i de følgende to Østerbroundersøgelser.

Tabel 5.1.1 Antal midaldrende og ældre (50+), der drikker henholdsvis under og over genstandsgrænserne ved Øbus2, Øbus3 og Øbus4 fordelt på køn.

	Kvinder	Mænd	Total
Øbus2			
≤ 14/21 genst. pr uge	4807 (94,2 %)	3229 (82,2 %)	8036
> 14/21 genst. pr uge	298 (5,8 %)	700 (17,8 %)	998
Total	5105 (100 %)	3929 (100 %)	9034
Øbus3			
≤ 14/21 genst. pr uge	3790 (91,0 %)	2370 (77,9 %)	6160
> 14/21 genst. pr uge	377 (9,0 %)	671 (22,1 %)	1048
Total	4167 (100 %)	3041 (100 %)	7208
Øbus4			
≤ 14/21 genst. pr uge	2301 (88,6 %)	1496 (79,7 %)	3797
> 14/21 genst. pr uge	296 (11,4 %)	381 (20,3 %)	677
Total	2597 (100 %)	1877 (100 %)	4474

Tabel 5.1.2 viser antallet af ældre (65+) i Østerbroundersøgelse, der drikker henholdsvis under og over de anbefalede genstandsgrænser. Andelen af ældre, der drikker over genstandsgrænserne ved Øbus2, er henholdsvis 3,8 procent for kvinder og 12,9 procent for mænd. I de to følgende Østerbroundersøgelse udgør denne andel cirka 8 procent for kvinder og cirka 17 procent for mænd.

Tabel 5.1.2 Antal ældre (65+), der drikker hhv. under og over genstandsgrænserne ved Øbus2, Øbus3 og Øbus4 fordelt på køn.

	Kvinder	Mænd	Total
Øbus2			
≤ 14/21 genst. pr uge	1679 (96,2 %)	1281 (87,1 %)	2960
> 14/21 genst. pr uge	66 (3,8 %)	190 (12,9 %)	256
Total	1745 (100 %)	1471 (100 %)	
Øbus3			
≤ 14/21 genst. pr uge	2283 (92,4 %)	1326 (83,5 %)	3609
> 14/21 genst. pr uge	189 (7,6 %)	262 (16,5 %)	451
Total	2472 (100 %)	1588 (100 %)	
Øbus4			
≤ 14/21 genst. pr uge	1475 (91,9 %)	808 (82,6 %)	2283
> 14/21 genst. pr uge	130 (8,1 %)	170 (17,4 %)	300
Total	1605 (100 %)	978 (100 %)	

5.1.2 Udvikling i alkoholforbrug

Tabel 5.1.3 viser, at 10,6 procent af mændene og 4,8 procent af kvinderne, der er 50 år eller ældre ved Øbus2, ændrer deres alkoholforbrug fra et lavt/moderat alkoholforbrug til storforbrug mellem Øbus2 og Øbus3. I perioden fra Øbus3 til Øbus4 gælder det samme for 9,6 procent af mændene og 5,6 procent af kvinderne, der tilhørte gruppen af midaldrende og ældre ved Øbus3 (tabel 5.1.4).

Tabel 5.1.3 Antal midaldrende og ældre (50+), der drikker under og over genstandsgrænserne ved Øbus2 og Øbus3 opdelt på køn.

		Øbus3 ≤ 14/21	Øbus3 > 14/21	Total
Mænd	Øbus2			
	≤ 14/21	1329 (89,4 %)	157 (10,6 %)	1486 (100 %)
	>14/21	145 (45,2 %)	176 (54,8 %)	321 (100 %)
	Total	1474	333	1807
Kvinder	Øbus2			
	≤ 14/21	2490 (95,2 %)	125 (4,8 %)	2615 (100 %)
	>14/21	76 (46,3 %)	88 (53,7 %)	164 (100 %)
	Total	2566	213	2779

Tabel 5.1.4 Antal midaldrende og ældre (50+), der drikker under og over genstandsgrænserne ved Øbus3 og Øbus4 opdelt på køn.

		Øbus4 ≤ 14/21	Øbus4 > 14/21	Total
Mænd	Øbus3			
	≤ 14/21	858 (90,4 %)	91 (9,6 %)	949 (100 %)
	>14/21	127 (46,9 %)	144 (53,1 %)	271 (100 %)
	Total	985	235	1220
Kvinder	Øbus3			
	≤ 14/21	1580 (94,4 %)	93 (5,6 %)	1673 (100 %)
	>14/21	107 (55,7 %)	85 (44,3 %)	192 (100 %)
	Total	1687	178	1865

5.1.3 Indkomstgruppernes fordeling på foretrukne alkoholtype

I det følgende ser vi på hvorledes de forskellige indkomstgrupper fordeler sig i forhold til foretrukne type alkohol. Der tages her udgangspunkt i data fra 3. Østerbrounder søgelse. Foretrukne alkoholtype er defineret ud fra et indtag af en bestemt alkoholtype på 50 procent eller derover af det samlede alkoholindtag. Dvs., hvis en persons ølindtag udgør 50 procent eller mere af det samlede alkoholindtag, vil denne person have øl som foretrukne alkoholtype.

Tabel 5.1.5 viser, at næsten halvdelen af mændene i de tre laveste indkomstgrupper, der er 50 år eller ældre ved Øbus3, foretrækker at drikke øl, mens dette kun gælder cirka 22 procent af mændene i den højeste indkomstgruppe. I den højeste indkomstgruppe foretrækker cirka 40 procent af mændene at drikke vin, mens dette gælder mindre en 20 procent i de øvrige indkomstgrupper. For kvinder (50+) er andelen, der foretrækker vin, ligeledes størst i den højeste indkomstgruppe, mens en større andel foretrækker øl i de laveste indkomstgrupper sammenlignet med den højeste (tabel 5.1.6).

Tabel 5.1.5 Øbus 3, Mænd (50+). Indkomstgrupper fordelt på foretrukne alkoholtype.

	Øl	Vin	Spiritus	Blandet	Afholdende
Bruttoindkomst					
≤ 150.000 kr./år	712 (44,9%)	157 (9,9%)	123 (7,8%)	312 (19,7%)	281 (17,7%)
150.001-200.000	217 (44,4%)	67 (13,7%)	34 (7,0%)	123 (25,2%)	48 (9,8%)
200.001-350.000	294 (40,3%)	127 (17,4%)	41 (5,6%)	194 (26,6%)	73 (10,0%)
> 350.000	53 (22,7%)	94 (39,5%)	13 (5,5%)	63 (26,5%)	15 (6,3%)

Tabel 5.1.3 Øbus 3, Kvinder (50+). Indkomstgrupper fordelt på foretrukne alkoholtype.

	Øl	Vin	Spiritus	Blandet	Afholdende
Bruttoindkomst					
≤ 80.000 kr./år	231 (13,7%)	339 (20,1%)	131 (7,8%)	249 (14,8%)	736 (43,7%)
80.001-160.000	169 (12,7%)	385 (28,9%)	74 (5,6%)	231 (17,3%)	474 (35,6%)
160.001-200.000	53 (11,5%)	158 (34,4%)	20 (4,4%)	95 (20,7%)	134 (29,1%)
> 200.000	55 (8,0%)	341 (49,6%)	23 (3,3%)	117 (17,0%)	152 (22,1%)

5.2 Sociale faktorer og risiko for udvikling af alkoholstorforbrug

I det følgende gennemgås analyserne af de sociale faktorer betydning for udvikling af alkoholstorforbrug. Analyserne er, som beskrevet i afsnit 3.1, baseret på den del af populationen, der ved starten af perioden (baseline) angiver at have et let til moderat alkoholforbrug, altså på 14 eller 21 genstande eller mindre for henholdsvis kvinder og mænd. Derudover tages der primært udgangspunkt i den midaldrende og ældre del af populationen, dvs. personer der ved indgang til undersøgelsen var fyldt 50 år. Dette betyder altså, at der i en analyse af perioden fra Øbus3 til Øbus4 kun indgår de personer, der ved Øbus3 (1991-1994) er fyldt 50 år, og som på dette tidspunkt angiver, at de har et gennemsnitligt ugentligt alkoholforbrug, der er lavere end de gældende genstandsgrænser. På denne måde er personer, der i forvejen har et storforbrug af alkohol, sorteret fra.

Analyserne er suppleret med tilsvarende analyser af den ældre del af populationen, der ved baseline var fyldt 65 år (65+), for at give et billede af om risikoen for at blive storforbruger er anderledes for denne subgruppe. I enkelte tilfælde er tabeller for analyserne af *hele* populationen (dvs. inklusive personer der er under 50 år) inddraget for at underbygge resultaterne med et større datagrundlag.

5.2.1 Civilstand og risiko for alkoholstorforbrug

I denne analyse undersøges det, om der er sammenhæng mellem civilstand og risikoen for at udvikle alkoholstorforbrug i perioden fra Øbus2 (1981-83) til Øbus3 (1991-94).

Tabel 5.2.1 viser civilstands sammenhæng med risikoen for storforbrug hos mænd. Som det ses er der ikke signifikante forskelle i risikoen for alkoholstorforbrug mellem civilstandsgrupper ($P=0,20$). Fraskilte mænd og enkemænd har en (ikke-signifikant) forøget risiko for alkoholstorforbrug sammenlignet med gifte, mens ugifte har en (ikke-signifikant) lavere risiko sammenlignet med de gifte mænd. Analyserne viser en tilnærmelsesvis signifikant sammenhæng ($P < 0,1$) mellem skilsmisse og alkoholstorforbrug i gruppen af ældre (65+) mænd, men overordnet finder vi ingen statistisk signifikant sammenhæng mellem civilstand og risiko for alkoholstorforbrug hos mændene.

Tabel 5.2.1 Sammenhæng mellem civilstand ved Øbus3 og risiko for udvikling af alkoholstorforbrug mellem Øbus2 og Øbus3, mænd, 50+ og 65+ år, Østerbroundersøgelsen 1981-1994.

Civilstand Øbus3	Risiko for storforbrug ved Øbus3 [†]			
	50+ (n=1453)		65+ (n=371)	
	OR	95 % C.I. ¹	OR	95 % C.I.
Enkemand	1.55	(0.90; 2.70)	1.69	(0.63; 4.55)
Fraskilt	1.69	(0.80; 3.58)	4.42	(0.79; 24.88) [‡]
Ugift	0.34	(0.03; 3.65)	0.64	(0.08; 5.12)
Gift	1.00	(reference)	1.00	(reference)
Type III test	P =0,20		P =0,24	

[†]Justeret for kohorte og civilstand ved Øbus2
[‡]P < 0,10.

¹C.I. er forkortelse for konfidensinterval

Som det fremgår af tabel 5.2.2, har midaldrende og ældre kvinder, der er fraskilte eller ugifte, en markant lavere risiko for at udvikle et storforbrug mellem Øbus2 og Øbus3, mens enker har cirka halvt så stor risiko i forhold til de kvinder, der er gift. Tendensen er tilsvarende i gruppen af ældre (65+). Vi finder en overordnet statistisk signifikant sammenhæng mellem civilstand og risiko for alkoholstorforbrug i begge aldersgrupper.

Tabel 5.2.2 Sammenhæng mellem civilstand ved Øbus3 og risiko for udvikling af alkoholstorforbrug mellem Øbus2 og Øbus3, kvinder, 50+ og 65+ år, Østerbroundersøgelsen 1981-1994.

Civilstand Øbus3	Risiko for storforbrug ved Øbus3 [†]			
	50+ (n=2576)		65+ (n=621)	
	OR	95 % C.I.	OR	95 % C.I.
Enke	0.49	(0.28; 0.86)*	0.25	(0.06; 1.08) [‡]
Fraskilt	0.16	(0.04; 0.55)**	— ¹	—
Ugift	0.07	(0.01; 0.78)*	0.31	(0.06; 1.52)
Gift	1.00	(reference)	1.00	(reference)
Type III test	P < 0,01		P < 0,001	

[†]Justeret for kohorte og civilstand Øbus2
[‡]P < 0,10. *P < 0,05. **P < 0,01.

¹Denne kategori indeholder ikke tilstrækkeligt mange personer, til at gennemføre analysen.

I de tilsvarende analyser af perioden fra Øbus3 til Øbus4 er samme tendens gældende (ikke vist her), og her er den overordnede sammenhæng mellem civilstand og storforbrug statistisk

signifikant for de midaldrende mænd ($P = 0,04$). I aldersgruppen 65+ er estimerne meget usikre for både mænd og kvinder.

I analyserne af hele populationen, dvs. analyser hvor personer under 50 år er inkluderet, finder vi samme tendens som for de midaldrende og ældre i begge perioder (ikke vist her).

5.2.1.1 Ændring i civilstand og risiko for udvikling af alkoholstorforbrug for personer der som udgangspunkt er gift

Ovenstående analyser bygger på hele den midaldrende og ældre del af populationen, uanset hvilken civilstand de har ved baseline. I de følgende analyser er der taget udgangspunkt i den del af populationen, der er gift ved baseline. På denne måde er det muligt at undersøge, hvorvidt en *ændring* i civilstand i løbet af perioden har en indflydelse på risikoen for udvikling af alkoholstorforbrug.

Tallene i tabel 5.2.3 viser, at risikoen for alkoholstorforbrug er højere hos de mænd, der i perioden er blevet skilt eller har mistet deres ægtefælle sammenlignet med de mænd, der fortsat er gift. Tallene viser dog ingen overordnet statistisk signifikant sammenhæng mellem disse ændringer og ældre mænds risiko for at udvikle alkoholstorforbrug.

Tabel 5.2.3 Sammenhæng mellem ændring i civilstand ved Øbus3 og risiko for udvikling af alkoholstorforbrug mellem Øbus2 og Øbus3, mænd, 50+ og 65+ år, Østerbroundersøgelsen, 1981-1994.

<i>Mænd</i>	Risiko for storforbrug ved Øbus3[†]			
	50+ (n=1123)		65+ (n=280)	
Civilstand Øbus3	OR	95 % C.I.	OR	95 % C.I.
Enkemand	1.75	(1.00; 3.06) [‡]	1.86	(0.70; 4.93)
Fraskilt	1.59	(0.68; 3.69)	2.42	(0.27; 21.83)
Gift	1.00	(reference)	1.00	(reference)
Type III test	P = 0,11		P = 0,40	

[†] Justeret for kohorte

[‡]P < 0,10.

Analysen af kvinder tegner det modsatte billede (tabel 5.2.4). Her ses en statistisk signifikant lavere risiko for alkoholstorforbrug blandt de midaldrende og ældre kvinder (50+), der i perioden Øbus2-3 er blevet enker sammenlignet med de kvinder, der fortsat er gift. Analysen

antyder ligeledes, at der er en lavere risiko for storforbrug for fraskilte midaldrende og ældre kvinder. Analysen kunne ikke udføres for de kvinder, der ved baseline var fyldt 65, og som blev skilt i perioden, idet gruppen indeholder for få kvinder, der oplevede denne ændring.

Tabel 5.2.4 Sammenhæng mellem ændring i civilstand ved Øbus3 og risiko for udvikling af alkoholstorforbrug mellem Øbus2 og Øbus3, kvinder, 50+ og 65+ år, Østerbroundersøgelsen, 1981-1994.

Kvinder	Risiko for storforbrug ved Øbus3 [†]			
	50+ (n=1343)		65+ (n=234)	
	OR	95 % C.I.	OR	95 % C.I.
Civilstand Øbus3				
Enke	0.54	(0.30; 0.96)*	0.24	(0.05; 1.15) [‡]
Fraskilt	0.60	(0.08; 4.56)	—	—
Gift	1.00	(reference)	1.00	(reference)
Type III test	P = 0,08		P = __ ¹	

[†] Justeret for kohorte
[‡]P < 0,10. **P < 0,05.

¹Populationen af ældre (65+ år) der var gift ved Øbus2, er for lille, til at det er muligt at gennemføre Type III-testet.

5.2.1.2 Analyse af ændring i hele populationen (alle aldersgrupper)

Ser man på hele populationen, dvs. inklusive de personer, der er under 50 år ved baseline, findes samme tendens som ovenstående, således at enkemænd og fraskilte mænd har en højere risiko for alkoholstorforbrug, mens kvinder, der er fraskilte eller enker, har en lavere risiko for storforbrug sammenlignet med dem, der fortsat er gift. Vi finder her en overordnet signifikant sammenhæng mellem civilstand og risikoen for at udvikle alkoholstorforbrug for mænd, og en tilnærmelsesvis signifikant sammenhæng for kvinder (Tabel 5.2.5).

Tabel 5.2.5 Sammenhæng mellem ændring i civilstand ved Øbus3 og risiko for udvikling af alkoholstorforbrug mellem Øbus2 og Øbus3, mænd og kvinder, alle aldre, Østerbroundersøgelsen, 1981-1994.

Civilstand Øbus3	Risiko for storforbrug ved Øbus3 [†]			
	Mænd (n=1666)		Kvinder (n=2050)	
	OR	95 % C.I.	OR	95 % C.I.
Enke/-mand	1.58	(0.94; 2.66) [‡]	0.56	(0.33; 0.95)*
Fraskilt	1.74	(1.02; 2.99)*	0.74	(0.33; 1.68)
Gift	1.00	(reference)	1.00	(reference)
Type III test	P = 0,05		P = 0,06	

[†] Justeret for kohorte

[‡]P < 0,10. **P < 0,05.

I tilsvarende analyser af perioden Øbus3-Øbus4 findes samme tendens for mænd, dvs. højere risiko ved tab af ægtefælle⁽²⁾ eller skilsmisse sammenlignet med mænd, der fortsat er gift (ikke vist her). For kvinder ses igen en lavere risiko for storforbrug ved enkestand (ikke signifikant) men ingen effekt af skilsmisse. Vi finder ligeledes en overordnet signifikant sammenhæng mellem civilstand og storforbrug hos mænd (P = 0.04), men ikke hos kvinder.

5.2.1.3 Sensitivitetsanalyser

I de følgende analyser undersøges risikoen for alkoholstorforbrug, hvor storforbrug er defineret som et ugentligt indtag på mere end 21 og 35 genstande for hhv. kvinder og mænd. Den første kolonne i tabel 5.2.6 og 5.2.7 viser risikoen for storforbrug ved den 'almindelige' definition af alkoholstorforbrug fra hhv. tabel 5.2.1 og 5.2.2. Den anden kolonne indeholder analysen af risikoen for storforbrug, hvor storforbrug defineres som mere end 21 genstande for kvinder og 35 genstande for mænd. Her er studiepopulationen større, idet vi analyserer på alle dem, der ved baseline har et alkoholindtag på under 21/35 genstande pr. uge.

For mænd viser analyserne samme tendens for de to forskellige definitioner af storforbrug (tabel 5.2.6), hvilket indikerer, at resultaterne for denne gruppe er sikre. Risikoen ved enkestand bliver højere, når storforbrug defineres som 35 genstande eller derover pr. uge, og

⁽²⁾ OR=2,65; 95 % C.I. (1,30; 5,42), P < 0,01.

dette kan betyde, at enkestand er en risikofaktor for alkoholstorforbrug for mænd. Resultatet kan dog skyldes tilfældig variation, idet konfidensintervallet indeholder værdien 1.

Tabel 5.2.6 Sammenhæng mellem civilstand ved Øbus3 og risiko for udvikling af alkoholstorforbrug mellem Øbus2 og Øbus3 opdelt ifht. to definitioner af storforbrug, mænd, 50+ år, Østerbrounderundersøgelsen, 1981-1994.

<i>Mænd</i>	Risiko for storforbrug ved Øbus[†]			
	Stor: >21 (n=1453)		Stor: >35 (n=1654)	
	OR	95% C.I.	OR	95 % C.I.
Civilstand Øbus3				
Enkemand	1.55	(0.90; 2.70)	2.06	(0.92; 4.62) [‡]
Fraskilt	1.69	(0.80; 3.58)	1.25	(0.44; 3.59)
Ugift	0.34	(0.03; 3.65)	0.21	(0.02; 2.43)
Gift	1.00	(reference)	1.00	(reference)
Type III test	P = 0,20		P = 0,20	

[†] Justeret for kohorte og civilstand ved Øbus2

[‡] P < 0,10.

Kvindernes risikoestimer er ligeledes meget ens ved de forskellige definitioner af alkoholstorforbrug (tabel 5.2.7), hvilket understreger at enkestand, skilsmisse og det at være ugift for kvindernes vedkommende, er forbundet med en lavere risiko for alkoholstorforbrug sammenlignet med ægteskab.

Tabel 5.2.7 Sammenhæng mellem civilstand ved Øbus3 og risiko for udvikling af alkoholstorforbrug mellem Øbus2 og Øbus3 opdelt ifht. to definitioner af storforbrug, kvinder, 50+ år, Østerbrounderundersøgelsen, 1981-1994.

<i>Kvinder</i>	Risiko for storforbrug ved Øbus3[†]			
	Stor: >14 (n=2576)		Stor: >21 (n=2687)	
	OR	95% C.I.	OR	95 % C.I.
Civilstand Øbus3				
Enke	0.49	(0.28; 0.86)*	0.58	(0.26; 1.30)
Fraskilt	0.16	(0.04; 0.55)**	0.06	(0.01; 0.27)***
Ugift	0.07	(0.01; 0.78)*	0.08	(0.01; 0.90)*
Gift	1.00	(reference)	1.00	(reference)
Type III test	P < 0,01		P < 0,01	

[†] Justeret for kohorte og civilstand ved Øbus2

[‡] P < 0,10. *P < 0,05. **P < 0,01. ***P < 0,001.

5.2.1.4 Latensanalyser

I ovenstående analyser har vi set på personernes civilstand ved Øbus3 og dennes indflydelse på risikoen for at være alkoholstorforbruger ved Øbus3, hvis personerne ikke allerede var storforbrugere ved Øbus2. Det er med andre ord analyser, hvor eksponeringen (civilstand) og udfaldet (storforbrug) ikke er tidsmæssigt adskilt.

I de følgende analyser ser vi på, om denne risiko bliver anderledes, hvis vi vælger et tidligere eksponeringsår. Fx kan man analysere risikoen for storforbrug ved Øbus3 (1991-94) ud fra civilstand i 1989 og herved få en tidsmæssig adskillelse mellem de to variable. Dette giver et indblik i, om tidsrummet mellem eksponering og udfald spiller ind på risikoen. Vi har ikke mulighed for at udtale os om, hvor lang tid der går, fra en begivenhed, fx skilsmisse, indtræffer, til en person begynder at drikke mere end genstandsgrænserne, idet vi kun har målinger af alkoholforbruget for cirka hvert tiende år. Vi kan dog med disse analyser få et bedre indtryk af sammenhængen i forhold til tværsmålingerne, hvor civilstand og alkoholforbrug er målt på stort set samme tid.

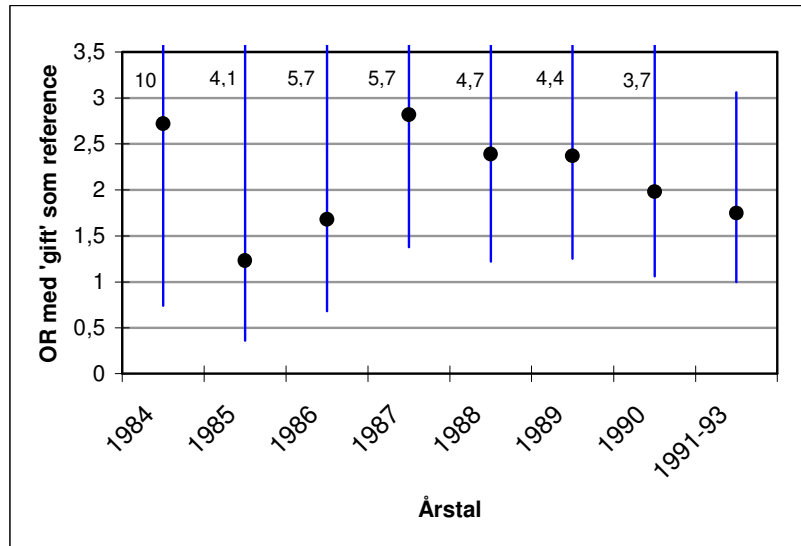
Vi tager her udgangspunkt i personer, der ved baseline (Øbus2) er fyldt 50 år, drikker under genstandsgrænserne og er gift.

Figurene viser risikoestimatet for hvert år gennem hele perioden samt konfidensintervallet omkring dette estimat i form af en lodret streg. I tilfælde hvor intervallet er meget bredt, er den øvre grænse angivet med en værdi øverst i figuren ud for den lodrette streg. Hvis dette interval ikke indeholder værdien 1, taler vi om en statistisk signifikant association.

Enkestand

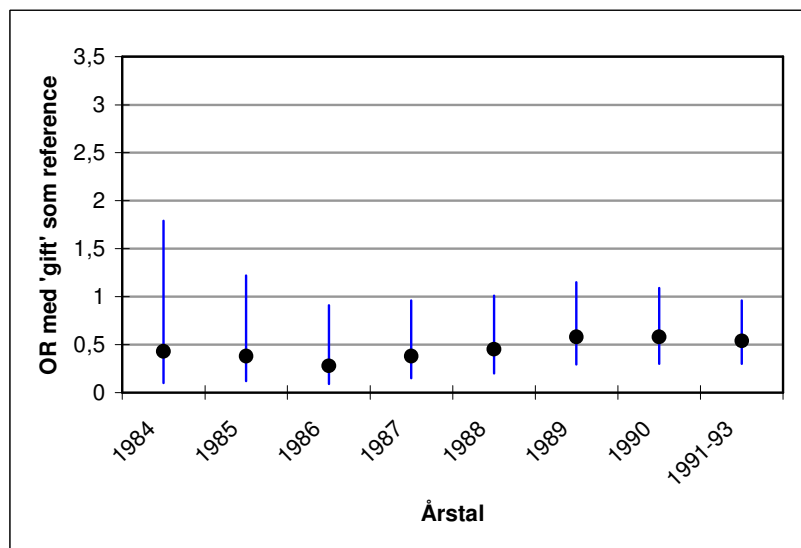
Ud fra figur 5.2.1 ses det, at risikoestimatet for alkoholstorforbrug for ældre enkemænd er størst ved 1987. Herefter falder risikoen for hvert år. Analysen antyder dermed, at en tværsmålingsundersøgelse underestimerer effekten af at blive enkemand på risikoen for storforbrug, idet risikoen er væsentligt større nogle år tidligere. Det ser således ud til, at effekten af at blive enkemand på storforbrug først sætter ind efter nogle år.

Figur 5.2.1 Sammenhæng mellem civilstand (enkemand) for hvert år i perioden 1984-1990 samt 1991-93 og risiko for udvikling af alkoholstorforbrug mellem Øbus2 og Øbus3, mænd, 50+ år, Østerbrounderøgelsen, 1981-1994. Streger omkring estimerterne er 95% konfidensintervaller, og tallene angiver den øvre grænse for disse.

Figur 5.2.2 viser, at kvinders risiko for at udvikle alkoholstorforbrug, hvis de bliver enker, er nogenlunde konstant over hele tiårsperioden. Den lavere risiko for alkoholstorforbrug forbundet med enkestanden, er dog kun signifikant i årene 1986, 1987 og 1991-93 (Øbus3).

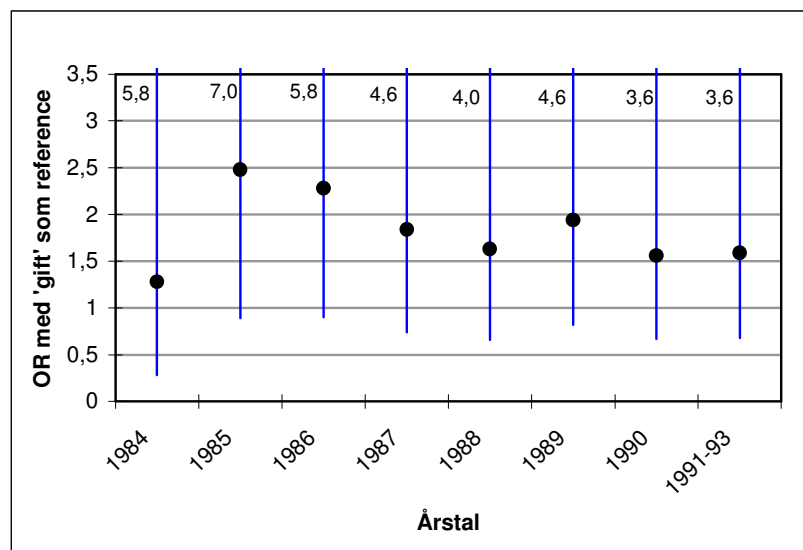
Figur 5.2.2 Sammenhæng mellem civilstand (enke) for hvert år i perioden 1984-1990 samt 1991-93 og risiko for udvikling af alkoholstorforbrug mellem Øbus2 og Øbus3, kvinder, 50+ år, Østerbrounderøgelsen, 1981-1994. Streger omkring estimerterne er 95% konfidensintervaller.

Skilsmisse

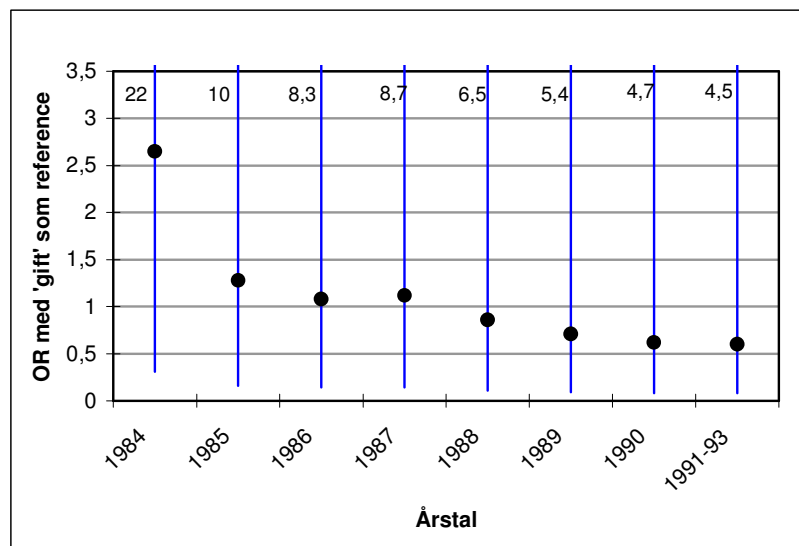
I analysen af mænds risiko for storforbrug i tilfælde af skilsmisse finder vi, at risikoestimatet er størst i starten af perioden (figur 5.2.3). Dette antyder, at der for mænd går længere tid, før effekten af en skilsmisse påvirker alkoholforbruget. Estimerne er dog ikke statistisk signifikante.

Figur 5.2.3 Sammenhæng mellem civilstand (skilsmisse) for hvert år i perioden 1984-1990 samt 1991-93 og risiko for udvikling af alkoholstorforbrug mellem Øbus2 og Øbus3, mænd, 50+ år, Østerbroundersøgelsen, 1981-1994. Streger omkring estimerne er 95% konfidensintervaller, og tallene angiver den øvre grænse for disse.

Den tilsvarende analyse for kvinder (figur 5.2.4) viser en øget risiko for storforbrug forbundet med skilsmisse i starten af perioden, hvorefter risikoen bliver lavere for de fraskilte sammenlignet med gifte kvinder. Estimerne for denne analyse er dog meget usikre.

Figur 5.2.4 Sammenhæng mellem civilstand (skilsmisse) for hvert år i perioden 1984-1990 samt 1991-93 og risiko for udvikling af alkoholstorforbrug mellem Øbus2 og Øbus3, kvinder, 50+ år, Østerbroundersøgelsen, 1981-1994. Streger omkring estimaterne er 95% konfidensintervaller, og tallene angiver den øvre grænse for disse.

5.2.1.5 Opsamling

På baggrund af ovenstående analyser ser det således ud til, at skilsmisse og enkestand er potentielle risikofaktorer for et senere alkoholstorforbrug hos midaldrende og ældre mænd. Omvendt viser tallene, at risikoen for et senere alkoholstorforbrug er lavere hos kvinder, der er fraskilte eller enker i forhold til gifte kvinder. Hos begge køn synes det at være ugift at være associeret med en lavere risiko for alkoholstorforbrug.

Latensanalyserne indikerer, at der går nogle år fra skilsmissen eller ægtefælles død indtræffer, til effekten på alkoholforbruget bliver tydelig hos mændene, mens kvinders risiko ikke påvirkes nævneværdigt af tidsaspektet.

5.2.2 Pension og risiko for alkoholstorforbrug

I tabel 5.2.8 ses resultaterne for analysen af forskellige typer af pensioners betydning for risikoen for at være alkoholstorforbruger for mænd og kvinder i aldersgruppen 50+. Det var ikke muligt at gennemføre analyser for aldersgruppen 65+, idet denne gruppe ikke indeholder et tilstrækkeligt antal personer, der er hhv. efterlønnere, førtidspensionerede eller ikke-pensionerede.

Tabel 5.2.8 viser for både mænd og kvinder en ikke-signifikant højere risiko for storforbrug for personer på efterløn og ikke-pensionerede personer sammenlignet med alderspensionerede. Hos mænd er førtidspension associeret med en ikke-signifikant lavere risiko for storforbrug, mens vi for kvinder observerer en ikke-signifikant forøget overrisiko i forhold til alderspension. Vi finder dermed ingen signifikant association mellem pensionsstatus og udvikling af alkoholstorforbrug hos hverken mænd eller kvinder i denne aldersgruppe.

Tabel 5.2.8 Sammenhæng mellem pensionsstatus ved Øbus4 og risiko for udvikling af alkoholstorforbrug mellem Øbus3 og Øbus4, mænd og kvinder, 50+ år¹, Østerbroundersøgelsen 1991-2003.

Pensionsstatus Øbus4	Risiko for storforbrug ved Øbus4 [†]			
	Mænd 50+ (n=949)		Kvinder 50+ (n=1673)	
	OR	95 % C.I.	OR	95 % C.I.
Ikke pensioneret	1.22	(0.55; 2.69)	1.45	(0.58; 3.63)
Efterløn	1.92	(0.94; 3.93)	1.55	(0.76; 3.17)
Førtidspension	0.45	(0.10; 2.11)	1.43	(0.51; 3.98)
Alderspension	1.00	(reference)	1.00	(reference)
Type III test	P = 0,11		P = 0,67	

[†]Justeret for kohorte og pensionsstatus ved Øbus3. ¹Analysen kunne ikke gennemføres for aldersgruppen 65+, idet denne hverken indeholder førtidspensionerede eller personer på efterløn

I tilsvarende analyser, hvor personer i alle aldre er inddraget, finder vi heller ingen signifikant sammenhæng mellem pensionsstatus og alkoholstorforbrug hverken i perioden fra Øbus2 til Øbus3 eller for perioden fra Øbus3 til Øbus4. Estimerne for Øbus2-3 er endda meget

anderledes - især for kvinder, hvor både 'ikke-pensioneret', 'efterløn' og 'førtidspension' har odds ratioer på mindre end 1.

5.2.2.1 Ændring i pensionsstatus og risiko for udvikling af alkoholstorforbrug for personer der som udgangspunkt ikke er pensionerede

I den følgende analyse ser vi isoleret på den andel af de ældre, der ved starten af perioden endnu ikke er pensioneret. Da vi her analyserer på perioden Øbus3 til Øbus4, udgøres studiepopulationen af de personer, der endnu ikke er pensionerede ved Øbus3. Det vil altså sige, at vi frasorterer personer, der fra starten af undersøgelsen enten er alderspensionerede, førtidspensionerede eller gået på efterløn. Dette gøres for at undersøge risikoen for alkoholstorforbrug, hvis der sker en *ændring* i personernes livssituation i form af en af de tre typer af pension.

Tallene viser stor set samme billede som de foregående analyser af pensionsstatus og alkoholstorforbrug (afsnit 5.2.2). For begge køn er der således også her en tendens mod højere risiko for personer, der er gået på efterløn, og personer, der endnu ikke er pensionerede sammenlignet med dem, der er gået på alderspension indenfor perioden. Vi finder dog ingen statistisk signifikant association mellem skift i pensionsstatus og alkoholstorforbrug hos hverken mænd eller kvinder i aldersgruppen 50+.

Tabel 5.2.9 Sammenhæng mellem ændring i pensionsstatus ved Øbus4 og risiko for udvikling af alkoholstorforbrug mellem Øbus3 og Øbus4, mænd og kvinder, 50+ år, Østerbroundersøgelsen 1991-2003.

Pensionsstatus Øbus4	Risiko for storforbrug ved Øbus4 [†]			
	Mænd 50+ (n=484)		Kvinder 50+ (n=708)	
	OR	95 % C.I.	OR	95 % C.I.
Ikke pensioneret	1.22	(0.53; 2.85)	1.73	(0.61; 4.86)
Efterløn	1.94	(0.90; 4.15) [‡]	1.83	(0.79; 4.21)
Førtidspension	0.43	(0.05; 3.47)	1.48	(0.37; 5.92)
Alderspension	1.00	(reference)	1.00	(reference)
Type III test	P = 0,15		P = 0,53	

[†] Justeret for kohorte.

[‡] P < 0,10.

5.2.2.2 Sensitivitetsanalyser

Resultaterne i tabel 5.2.10 viser, at mænd, der endnu ikke er pensionerede, har en (ikke-signifikant) overrisiko for at drikke mere end 21 genstande pr. uge men en (ikke-signifikant) underrisiko for at drikke mere end 35 genstande pr. uge sammenlignet med de alderspensionerede mænd. Det samme gælder de mænd, der er gået på efterløn. For de førtidspensionerede ser der ud til at være en (ikke-signifikant) tendens til en underrisiko for storforbrug ved begge definitioner i forhold til de alderspensionerede. Sammenhængene er dog ikke statistisk signifikante.

Tabel 5.2.10 Sammenhæng mellem pensionsstatus ved Øbus4 og risiko for udvikling af alkoholstorforbrug mellem Øbus3 og Øbus4 opdelt ifht. to definitioner af storforbrug, mænd, 50+ år, Østerbroundersøgelsen, 1991-2003.

<i>Mænd</i>	Risiko for storforbrug ved Øbus4[†]			
	Stor: >21 (n=949)		Stor: >35 (n=1135)	
	OR	95% C.I.	OR	95 % C.I.
Pensionsstatus Øbus4				
Ikke pensioneret	1.22	(0.55; 2.69)	0.44	(0.15; 1.31)
Efterløn	1.92	(0.94; 3.93)	0.83	(0.34; 2.00)
Førtidspension	0.45	(0.10; 2.11)	0.35	(0.07; 1.75)
Alderspension	1.00	(reference)	1.00	(reference)
Type III test		P = 0,11		P = 0,27

[†] Justeret for kohorte og pensionsstatus ved Øbus3.

For kvinderne viser analyserne en tendens til en overrisiko for alkoholstorforbrug for grupperne af ikke-pensionerede og efterlønnere, uanset hvordan dette defineres, sammenlignet med de alderspensionerede (tabel 5.2.11). Estimerne for førtidspensionerede kvinder er mere usikre.

Tabel 5.2.11 Sammenhæng mellem pensionsstatus ved Øbus4 og risiko for udvikling af alkoholstorforbrug mellem Øbus3 og Øbus4 opdelt ifht. to definitioner af storforbrug, kvinder, 50+ år, Østerbroundersøgelsen, 1991-2003.

Pensionsstatus Øbus4	Risiko for storforbrug ved Øbus4 [†]			
	Stor:>14 (n=1673)		Stor: >21 (n=1790)	
	OR	95% C.I.	OR	95% C.I.
Ikke pensioneret	1.45	(0.58; 3.63)	1.57	(0.35; 6.95)
Efterløn	1.55	(0.76; 3.17)	1.81	(0.51; 6.41)
Førtidspension	1.43	(0.51; 3.98)	0.67	(0.07; 6.56)
Alderspension	1.00	(reference)	1.00	(reference)
Type III test	P = 0,67		P = 0,68	

[†] Justeret for kohorte og pensionsstatus ved Øbus3

5.2.2.3 Helbreds- og behovsbetinget pension

I ovenstående analyser indgår førtidspensionister som en homogen gruppe, idet den anvendte variabel 'årsvarighed på førtidspension' ikke tager højde for, på hvilket grundlag førtidspensionen er tildelt. I det følgende undersøger vi ud fra Pensionsregistrets variable, om der er en forskel i risikoen for alkoholstorforbrug for personer på hhv. helbreds-betinget førtidspension og behovsbetinget førtidspension. For bedre at kunne sammenligne med ovenstående resultater anvender vi også i disse analyser alderspensionister som referencegruppe.

Tabel 5.2.12 viser resultatet af analyserne for både mænd og kvinder. Mænd, der er på den behovsbetingede førtidspension, har en (ikke-signifikant) højere risiko for storforbrug end mænd, der er på alderspension, mens der givetvis er en lavere risiko for storforbrug blandt helbreds-betingede førtidspensionister, idet vi ikke finder nogen storforbrugere i denne gruppe af mænd (41 personer). Resultaterne for kvinder antyder omvendt, at der kan være en lavere risiko for storforbrug forbundet med behovsbetinget førtidspension og en højere risiko associeret med helbreds-betinget førtidspension sammenlignet med alderspension.

Tabel 5.2.12 Sammenhæng mellem type førtidspension ved Øbus4 og risiko for udvikling af alkoholstorforbrug mellem Øbus3 og Øbus4, mænd og kvinder, 50+ år, Østerbroundersøgelsen, 1991-2003.

Pensionsstatus Øbus4	Risiko for storforbrug ved Øbus4 [†]			
	Mænd 50+ (n=670)		Kvinder 50+ (n=1298)	
	OR	95% C.I.	OR	95% C.I.
Helbredsbetiget førtidspension	— ¹	—	1.89	(0.54; 6.57)
Behovsbetiget førtidspension	1.78	(0.20; 15.95)	0.64	(0.08; 4.96)
Alderspension	1.00	(reference)	1.00	(reference)
Type III test		P = 0,05		P = 0,54

[†] Justeret for kohorte og pensionsstatus ved Øbus3

¹Risikoen kan ikke estimeres, da der ikke er nogen storforbrugere i denne gruppe.

Hos begge køn er estimerne meget usikre, idet der ikke er ret mange personer i hver gruppe af førtidspensionister, og resultaterne bør derfor tolkes varsomt. Analysen antyder dog, at man bør betragte de to grupper af førtidspensionister separat i forhold til udvikling af alkoholstorforbrug, eftersom tendenserne går i hver sin retning.

5.2.2.4 Opsamling

Overordnet ser det altså ud til, at efterløn kan være associeret med alkoholstorforbrug hos begge køn, og at dette ligeledes gælder personer, der endnu ikke er pensionerede. Endvidere tyder analyserne på, at der kan være forskel på risikoen for personer på henholdsvis helbreds- og behovsbetiget førtidspension. Disse forskelle mellem pensionsgrupperne er dog ikke statistisk signifikante, og bør derfor tolkes varsomt. Vi har da heller ikke kunnet bekræfte samme tendens ved analyser af perioden fra Øbus2 til Øbus3.

5.2.3 Erhvervsstatus og risiko for alkoholstorforbrug

De følgende analyser er kun gennemført for gruppen af midaldrende og ældre personer, der er fyldt 50 år ved baseline (her Øbus3), fordi der ikke er ældre (65+) nok i variabelens enkelte kategorier udover 'pensioneret' til at gennemføre meningsfulde analyser.

Tallene i tabel 5.2.13 antyder, at der for både mænd og kvinder er en overrisiko for alkoholstorforbrug forbundet med at være på efterløn sammenlignet med pension. Dette gælder ligeledes arbejdsløshed og det at være selvstændig hos kvinder. Mænd, der er lønmodtagere, ser ud til at have en lidt lavere risiko for alkoholstorforbrug, og kvinder en lidt højere risiko sammenlignet med personer, der er pensionerede. Analysen antyder modsat, at mænd, der er topledere, kan have en højere risiko for alkoholstorforbrug. Vi finder ingen overordnet statistisk signifikant sammenhæng mellem den primære erhvervsstatus og risikoen for at udvikle et alkoholstorforbrug for hverken mænd eller kvinder i aldersgruppen 50+.

Tabel 5.2.13 Sammenhæng mellem erhvervsstatus ved Øbus4 og risiko for udvikling af alkoholstorforbrug mellem Øbus3 og Øbus4, mænd og kvinder, 50+ år¹, Østerbrounder søgelsen, 1991-2003.

Erhvervsstatus Øbus4	Risiko for storforbrug ved Øbus4 [†]			
	Mænd 50+ (n=845)		Kvinder 50+ (n=1548)	
	OR	95 % C.I.	OR	95 % C.I.
Topleder	1.47	(0.30; 7.31)	0.82	(0.06; 11.97)
Selvstændig	—	—	4.91	(0.22; 108.70)
Lønmodtager	0.84	(0.39; 1.82)	1.08	(0.41; 2.84)
Arbejdsløs	—	—	6.24	(0.54; 71.59)
Efterløn	1.65	(0.77; 3.51)	2.06	(0.97; 4.34) [‡]
Pensioneret	1.00	(reference)	1.00	(reference)
Type III test	P = 0,31		P = 0,28	

[†] Justeret for erhvervsstatus ved Øbus3 og korthorte.

[‡] P < 0,10.

¹ Analysen kunne ikke gennemføres for aldersgruppen 65+, idet langt de fleste i denne gruppe er pensionerede, og der dermed ikke er personer nok i de resterende kategorier.

Analyser af hele populationen inklusive de personer, der ved baseline var under 50 år, viser nogenlunde samme tendens.

I analyser af perioden fra Øbus2 til Øbus3 finder vi dog en markant anderledes tendens (tabel 5.2.14), hvor mænd, der er topledere, og mænd, der er på efterløn, har en lavere OR sammenlignet med pensionerede. Arbejdsløse mænd har en tilnærmelsesvist signifikant overrisiko for alkoholstorforbrug i forhold til de pensionerede mænd.

Analysen af perioden Øbus2-3 antyder endvidere, at kvinder, der er topledere og lønmodtagere, har en højere OR, mens kvinder, der er på efterløn, har en lavere OR sammenlignet med pensionerede kvinder.

Tabel 5.2.14 Sammenhæng mellem erhvervsstatus ved Øbus3 og risiko for udvikling af alkoholstorforbrug mellem Øbus2 og Øbus3, mænd og kvinder, 50+ år¹, Østerbrounderøgelsen, 1981-1994.

Erhvervsstatus Øbus3	Risiko for storforbrug ved Øbus3 [†]			
	Mænd 50+ (n=1291)		Kvinder 50+ (n=2094)	
	OR	95 % C.I.	OR	95 % C.I.
Topleder	0.72	(0.22; 2.39)	11.05	(0.58; 209.58)
Selvstændig	2.00	(0.36; 11.21)	—	—
Lønmodtager	0.95	(0.53; 1.69)	1.80	(0.92; 3.50) [‡]
Arbejdsløs	4.03	(0.93; 17.52) [‡]	—	—
Efterløn	0.70	(0.38; 1.29)	0.68	(0.29; 1.59)
Pensioneret	1.00	(reference)	1.00	(reference)
Type III test	P = 0,32		P = 0,15	

[†] Justeret for erhvervsstatus ved Øbus2 og ko-

[‡] P < 0,10.

¹Analysen kunne ikke gennemføres for aldersgruppen 65+, idet langt de fleste i denne gruppe er pensionerede, og der dermed ikke er personer nok i de resterende kategorier.

I analysen af alle aldersgrupper i perioden Øbus2-3 (ikke vist her) finder vi en statistisk signifikant overrisiko hos mænd, der er arbejdsløse (OR = 2,01; P = 0,04). For kvinder finder vi i samme periode en signifikant overrisiko blandt lønmodtagere sammenlignet med pensionerede (OR = 1,82; P = 0,03), og en tendens til lavere risiko hos kvinder på efterløn.

Det var ikke muligt at gennemføre hverken analyser af ændringer i erhvervsstatus, sensitivitetsanalyser eller latensanalyser for denne variabel, eftersom der ikke er mange personer i populationen, der skifter fra den ene kategori til den anden i løbet af perioderne.

5.2.3.1 Opsamling

Ovenstående analyser af de to perioder Øbus2-3 og Øbus3-4 viser meget forskelligartede resultater for både mænd og kvinder. For mænd antydes der en overrisiko for alkoholstorforbrug for topledere og mænd på efterløn i perioden fra Øbus3 til Øbus4, mens analysen af den foregående tiårsperiode viser en underrisiko for disse to undergrupper. For kvinder finder vi en tendens til højere risiko for alkoholstorforbrug for kvindelige topledere og en lavere risiko for kvinder på efterløn i perioden fra Øbus2 til Øbus3, mens det modsatte gør sig gældende for den efterfølgende periode. Estimerne er da også meget usikre for begge køns vedkommende.

Analyserne giver således ikke noget entydigt svar på, hvorvidt midaldrende og ældres erhvervsstatus er associeret til alkoholstorforbrug.

5.2.4 Selvrapporteret husstandsindkomst og risiko for alkoholstorforbrug

I dette afsnit præsenteres analyserne af sammenhængen mellem den selvrapporterede husstandsindkomst og alkoholstorforbrug hos midaldrende og ældre. Resultaterne bygger her på målinger fra hhv. Øbus2 og Øbus3. Personerne er blevet spurgt om deres årlige husstandsindkomst ved både Øbus2 og Øbus3, og vi undersøger effekten af indkomsten ved Øbus3 på alkoholforbruget justeret for indkomsten ved Øbus2 og antallet af personer i husstanden, der bidrog til denne indkomst ⁽³⁾.

Der ser ud til at være en overrisiko for alkoholstorforbrug hos mænd med en årlig husstandsindkomst på 100.000 eller mere i aldersgruppen 50+, sammenlignet med de mænd, der tjener mindre (tabel 5.2.15). Det samme gør sig gældende for de mænd, der har en husstandsindkomst på 150.000 eller mere i aldersgruppen 65+. Vi finder ingen overordnet sammenhæng mellem husstandsindkomst og risiko for alkoholstorforbrug for mænd i hverken den ene eller den anden aldersgruppe. Der er dog en statistisk signifikant trend mod øget risiko for storforbrug med øget husstandsindkomst.

Tabel 5.2.15 Sammenhæng mellem selvrapporteret husstandsindkomst ved Øbus3 og risiko for udvikling af alkoholstorforbrug mellem Øbus2 og Øbus3, mænd, 50+ og 65+ år, Østerbrounderundersøgelsen, 1981-1994.

<i>Mænd</i>	Risiko for storforbrug ved Øbus3[†]			
	50+ (n=1447)		65+ (n=375)	
Husstandsindkomst Øbus3	OR	95% C.I.	OR	95% C.I.
< 100.000 pr. år	1.00	(reference)	1.00	(reference)
100-149.000 pr. år	1.33	(0.75; 2.34)	0.71	(0.20; 2.48)
150-199.000 pr. år	1.95	(1.06; 3.61)**	2.57	(0.79; 8.37)
200-299.000 pr. år	1.64	(0.85; 3.16)	1.19	(0.25; 5.59)
300-399.000 pr. år	1.83	(0.86; 3.88)	3.50	(0.79; 15.50)*
> 400.000 pr. år	2.37	(1.07; 5.25)**	1.07	(0.10; 11.80)
Type III test	P = 0,24		P = 0,29	
Trend test	P = 0,03			

[†]Justeret for kohorte, husstandsindkomst ved Øbus2 og antal personer i husstanden ved Øbus3.

*P < 0,10. *P < 0,05. **P < 0,01.

⁽³⁾ Hvis det at være gift/samboende påvirker den enkeltes husstandsindkomst, og i øvrigt er en selvstændig risikofaktor for at være storforbruger af alkohol, kan antallet af personer i husstanden konfunde estimeret af risikoen for storforbrug. Antallet af personer der bidrager til den samlede husstandsindkomst er derfor inddraget.

For kvinder finder vi ligeledes for begge aldersgrupper en tendens til højere risiko hos de kvinder, der tilhører indtægtsgrupperne over 100.000 pr. år sammenlignet med kvinderne i den laveste indkomstgruppe (tabel 5.2.16). I gruppen af 50+ finder vi en tilnærmelsesvis statistisk signifikant sammenhæng mellem husstandsindkomst og alkoholstorforbrug. Trendtestet viser det samme som hos mændene, dvs. der er en signifikant trend mod øget risiko med øget indkomst.

Tabel 5.2.16 Sammenhæng mellem selvrapporeret husstandsindkomst ved Øbus3 og risiko for udvikling af alkoholstorforbrug mellem Øbus2 og Øbus3, kvinder, 50+ og 65+ år, Østerbroundersøgelsen, 1981-1994.

Kvinder	Risiko for storforbrug ved Øbus3 [†]			
	50+ (n=2447)		65+ (n=592)	
	OR	95% C.I.	OR	95% C.I.
Husstandsindkomst Øbus3				
< 100.000 pr. år	1.00	(reference)	1.00	(reference)
100-149.000 pr. år	1.98	(1.14; 3.46)*	1.56	(0.46; 5.29)
150-199.000 pr. år	1.67	(0.84; 3.30)	4.05	(1.17; 14.04)*
200-299.000 pr. år	1.88	(0.93; 3.83) [‡]	2.93	(0.51; 16.77)
300-399.000 pr. år	3.79	(1.58; 9.06)**	—	—
> 400.000 pr. år	3.04	(1.12; 8.27)*	1.81	(0.13; 26.06)
Type III test	P = 0,05		P = 0,32	
Trend test	P = 0,01			

[†]Justeret for kohorte, husstandsindkomst ved Øbus2 og antal personer i husstanden ved Øbus3.

[‡]P < 0.10. *P < 0.05. **P < 0.01.

¹Kunne ikke estimeres idet der kun er 8 kvinder i alderen 65+ i denne gruppe, hvoraf ingen udvikler storforbrug.

5.2.4.1 Sensitivitetsanalyser

Tendensen til en overrisiko for storforbrug blandt de grupper, der har en årlig husstandsindkomst på mellem 100.000 og 300.000 kr. sammenlignet med gruppen af personer, der tjener mindre, genfindes for mænd, når storforbrug defineres som mere end 35 genstande pr. uge. Analyserne antyder dog, at mænd med en husstandsindkomst på mere end 300.000, har en overrisiko for at drikke mere end 21 genstande om ugen men en lavere risiko for at drikke mere end 35 genstande pr. uge i forhold til den laveste indkomstgruppe (tabel 5.2.17).

Tabel 5.2.17 Sammenhæng mellem selvrapporteret husstandsindkomst ved Øbus3 og risiko for udvikling af alkoholstorforbrug mellem Øbus2 og Øbus3 opdelt ifht. to definitioner af storforbrug, mænd, 50+ år, Østerbrounderøgelsen, 1981-1994.

<i>Mænd</i>	Risiko for storforbrug ved Øbus3[†]			
	Stor: >21 (n=1447)		Stor: >35 (n=1648)	
	OR	95% C.I.	OR	95% C.I.
Husstandsindkomst Øbus3				
< 100.000 pr. år	1.00	(reference)	1.00	(reference)
100-149.000 pr. år	1.33	(0.75; 2.34)	1.30	(0.57; 2.94)
150-199.000 pr. år	1.95	(1.06; 3.61)*	1.08	(0.42; 2.77)
200-299.000 pr. år	1.64	(0.85; 3.16)	1.57	(0.64; 3.84)
300-399.000 pr. år	1.83	(0.86; 3.88)	0.54	(0.15; 1.98)
> 400.000 pr. år	2.37	(1.07; 5.25)*	0.54	(0.13; 2.27)
Type III test	P = 0,24		P = 0,25	

[†] Justeret for kohorte, husstandsindkomst ved Øbus2 og antal personer i husstanden ved Øbus3

* P<0,05.

Tabel 5.2.18 viser, at kvindernes risici for storforbrug i hver af indkomstkategorierne er stort set den samme uanset hvilken definition af alkoholstorforbrug, der anvendes. Dette tyder på, at der er en overrisiko for storforbrug forbundet med en højere indkomst. Sammenhængene er tilnærmelsesvist signifikante.

Tabel 5.2.18 Sammenhæng mellem selvrapporeret husstandsindkomst ved Øbus3 og risiko for udvikling af alkoholstorforbrug mellem Øbus2 og Øbus3 opdelt ifht. to definitioner af storforbrug, kvinder, 50+ år, Østerbrounderøgelsen, 1981-1994.

Kvinder	Risiko for storforbrug ved Øbus3 [†]			
	Stor: >14 (n=2447)		Stor: >21 (n=2555)	
	OR	95% C.I.	OR	95 % C.I.
Husstandsindkomst Øbus3				
< 100.000 pr. år	1.00	(reference)	1.00	(reference)
100-149.000 pr. år	1.98	(1.14;3.46)*	1.63	(0.65; 4.12)
150-199.000 pr. år	1.67	(0.84; 3.30)	3.04	(1.19; 7.74)*
200-299.000 pr. år	1.88	(0.93; 3.83) [‡]	2.81	(1.03; 7.66)*
300-399.000 pr. år	3.79	(1.58;9.06)**	3.03	(0.80; 11.49)
> 400.000 pr. år	3.04	(1.12; 8.27)*	5.92	(1.71; 20.55)**
Type III test		P = 0,05		P = 0,08

[†] Justeret for kohorte, husstandsindkomst ved Øbus2 og antal personer i husstanden ved Øbus3

[‡]P < 0,1. *P < 0,05. **P < 0,01.

5.2.4.2 Latensanalyser

Det er ikke muligt at gennemføre latensanalyser for den selvrapporerede husstandsindkomst, idet vi kun har målinger for hver Østerbrounderøgelse, dvs. for hvert tiende år.

5.2.4.3 Opsamling

For begge køn ser det dermed ud til, at en husstandsindkomst på mere end 100.000 kroner om året er forbundet med en øget risiko for alkoholstorforbrug. For kvinderne viser analyserne endda, at der kan være en positiv lineær sammenhæng mellem den selvrapporerede husstandsindkomst og risikoen for alkoholstorforbrug forstået således, at risikoen er højere, jo større husstandsindkomsten er.

5.2.5 Bruttoindkomst og risiko for alkoholstorforbrug

I det følgende har vi undersøgt den individuelle (registerbaserede) bruttoindkomsts indflydelse på risikoen for alkoholstorforbrug.

Tallene i tabel 5.2.19 antyder, at risikoen for at være storforbruger er lavere for mændene i de to øverste indkomstgrupper i forhold til den laveste indkomstgruppe. Vi finder ingen overordnet statistisk signifikant association mellem bruttoindkomst og storforbrug hos mænd, hverken for aldersgruppen 50+ eller for 65+.

Tabel 5.2.19 Sammenhæng mellem bruttoindkomst ved Øbus4 og risiko for udvikling af alkoholstorforbrug mellem Øbus3 og Øbus4, mænd, 50+ og 65+ år, Østerbrounderundersøgelsen, 1991-2003.

Mænd	Risiko for storforbrug ved Øbus4 [†]			
	50+ (n=949)		65+ (n=343)	
	OR	95% C.I.	OR	95% C.I.
Bruttoindkomst Øbus4				
< 200.000 pr. år	1.00	(reference)	1.00	(reference)
200-300.000 pr. år	1.11	(0.17; 1.15)	1.30	(1.13; 4.78)*
300-400.000 pr. år	0.45	(0.17; 1.15) [‡]	0.41	(1.00; 3.90)*
> 400.000 pr. år	0.54	(0.19; 1.49)	0.54	(0.41; 3.95)
Type III test	P = 0,17		P = 0,65	

[†] Justeret for kohorte og bruttoindkomst ved Øbus3.

[‡]P < 0,1. *P < 0,05.

Som hos mændene finder vi hos kvinder ligeledes en tendens til lavere risiko for alkoholstorforbrug i de højere indkomstgrupper sammenlignet med den laveste gruppe (tabel 5.2.20). Tallene ser noget anderledes ud for ældre kvinder på 65+, idet der her er en tendens til højere risiko for storforbrug i de øverste indkomstgrupper sammenlignet med den laveste. For kvinder i aldersgruppen 50+ er associationen mellem bruttoindkomst og storforbrug statistisk signifikant.

Tabel 5.2.20 Sammenhæng mellem bruttoindkomst ved Øbus4 og risiko for udvikling af alkoholstorforbrug mellem Øbus3 og Øbus4, kvinder, 50+ og 65+ år, Østerbroundersøgelsen, 1991-2003.

Kvinder	Risiko for storforbrug ved Øbus4 [†]			
	50+ (n=1673)		65+ (n=703)	
Bruttoindkomst Øbus4	OR	95% C.I.	OR	95 % C.I.
< 100.000 pr. år	1.00	(reference)	1.00	(reference)
100-150.000 pr. år	0.50	(0.27; 0.95)*	0.65	(0.20; 2.04)
150-250.000 pr. år	0.85	(0.43; 1.68)	1.15	(0.31; 4.27)
> 250.000 pr. år	0.38	(0.15; 1.00)*	1.63	(0.28; 9.38)
Type III test	P = 0,03		P = 0,60	

[†] Justeret for kohorte og bruttoindkomst ved Øbus3.

*P < 0,05.

5.2.5.1 Ændring i bruttoindkomst og risiko for udvikling af alkoholstorforbrug

Ovenstående analyser udtrykker risikoen for at være alkoholstorforbruger ved Øbus4 ved en given indkomst på samme tidspunkt. Den følgende analyse undersøger risikoen for at være alkoholstorforbruger ved Øbus4, hvis indkomsten ændrer sig (enten stiger eller falder) i perioden fra Øbus3 til Øbus4.

Disse analyser er baseret på Danmarks Statistiks lønindeks for industrien. Af dette indeks fremgår det, at den gennemsnitlige løn i perioden fra Øbus3 til Øbus4 er steget med en faktor 1,87. Det vil altså sige, at en indkomst i starten af perioden (år 1991-1994) skal stige med 1,87 i løbet af de følgende ti år, for at følge med udviklingen⁽⁴⁾.²⁰

I nedenstående analyser regnes et generelt fald i indkomst fra Øbus3 til Øbus4 derfor som svarende til, at indkomsten i Øbus4 ligger under 1,87 gange indkomsten i Øbus3 (-0,25*standardafvigelsen). Tilsvarende regnes en stigning i indkomst som en indkomst ved Øbus4, der ligger over 1,87 gange indkomsten ved Øbus3 (+0,25*standardafvigelsen).

Som det fremgår af tabel 5.2.21, er en ændring i indkomst signifikant associeret med storforbrug af alkohol for mænd på 50 år eller mere. Mænd i denne aldersgruppe, der i perioden er faldet i indkomst, har således en stærkt forøget risiko for at blive alkoholstorforbrugere i forhold til mænd med en stabil indkomst. Tendensen er tilsvarende for

⁽⁴⁾ I perioden Øbus2-3 stiger lønindekset med en faktor 1,86.

de mænd, der ved baseline er 65 år eller derover, dog kun tilnærmelsesvist signifikant. Vi finder endvidere en tendens til højere risiko blandt de mænd (50+), der er steget i indkomst over perioden. Det er ikke muligt at estimere denne risiko hos mænd på 65+ idet gruppen af mænd, der stiger i indkomst, kun indeholder to personer, hvoraf ingen udvikler et storforbrug.

Tabel 5.2.21 Sammenhæng mellem ændring i bruttoindkomst ved Øbus4 og risiko for udvikling af alkoholstorforbrug mellem Øbus3 og Øbus4, mænd, 50+ og 65+ år, Østerbroundersøgelsen 1991-2003.

<i>Mænd</i>	Risiko for storforbrug ved Øbus4[†]			
	50+ (n=949)		65+ (n=343)	
Ændring i bruttoindkomst	OR	95 % C.I.	OR	95 % C.I.
Fald i indkomst	2.55	(1.29; 5.04)**	2.68	(0.99; 7.23) [‡]
Stabil indkomst ¹	1.00	(reference)	1.00	(reference)
Stigning i indkomst	1.43	(0.17; 12.04)	— ²	—
Type III test	P = 0,01		P = 0,09	

† Justeret for kohorte.
[‡]P < 0,1. **P < 0,01.
¹Stabil indkomst: indkomst Øbus4 = indkomst Øbus3 * 1,87 ± (0,25*standardafvigelsen).
²Gruppen indeholder kun 2 personer, hvoraf ingen udvikler storforbrug.

Tendensen er tilsvarende for kvinder, hvor et fald i indkomst er forbundet med en højere risiko for alkoholstorforbrug sammenlignet med en stabil indkomst over perioden (tabel 5.2.22). For kvinderne på 50+ finder vi yderligere en signifikant højere risiko ved en stigning i indkomst.

Tabel 5.2.22 Sammenhæng mellem ændring i bruttoindkomst ved Øbus4 og risiko for udvikling af alkoholstorforbrug mellem Øbus3 og Øbus4, kvinder, 50+ og 65+ år, Østerbroundersøgelsen 1991-2003.

<i>Kvinder</i>	Risiko for storforbrug ved Øbus4[†]			
	50+ (n=1673)		65+ (n=703)	
Ændring i bruttoindkomst	OR	95 % C.I.	OR	95% C.I.
Fald i indkomst	2.42	(1.38; 4.24)**	1.75	(0.80; 3.80)
Stabil indkomst ¹	1.00	(reference)	1.00	(reference)
Stigning i indkomst	3.06	(1.15; 8.10)*	2.69	(0.57; 12.81)
Type III test	P < 0,01		P = 0,25	

† Justeret for kohorte.
*P < 0,05. **P < 0,01.
¹Stabil indkomst: indkomst Øbus4 = indkomst Øbus3 * 1,87 ± (0,25*standardafvigelsen).

5.2.5.2 Sensitivitetsanalyser

Estimaterne for bruttoindkomstens indflydelse på risikoen for storforbrug er meget usikre for mænd. I nedenstående sensitivitetsanalyse ses det, at der ikke er nogen konsistent sammenhæng mellem indkomstens størrelse og alkoholindtaget (tabel 5.2.23).

Tabel 5.2.23 Sammenhæng mellem bruttoindkomst ved Øbus4 og risiko for udvikling af alkoholstorforbrug mellem Øbus3 og Øbus4 opdelt ifht. to definitioner af storforbrug, mænd, 50+ år, Østerbroundersøgelsen, 1991-2003.

<i>Mænd</i>	Risiko for storforbrug ved Øbus4[†]			
	Stor: >21 (n=949)		Stor: >35 (n=1135)	
	OR	95% C.I.	OR	95 % C.I.
Bruttoindkomst Øbus4				
< 200.000 pr. år	1.00	(reference)	1.00	(reference)
200-300.000 pr. år	1.11	(0.17; 1.15)	0.76	(0.33; 1.75)
300-400.000 pr. år	0.45	(0.17; 1.15) [‡]	1.43	(0.56; 3.68)
> 400.000 pr. år	0.54	(0.19; 1.49)	0.51	(0.11; 2.26)
Type III test	P = 0,17		P = 0,45	

[†] Justeret for kohorte og bruttoindkomst ved Øbus3.

[‡]P<0,1.

Hos kvinderne finder vi en tydeligere sammenhæng (tabel 5.2.24). Her ses det, at kvinder, der tjener mere end 100.000 kroner pr. år, har en lavere risiko for alkoholstorforbrug uanset hvordan storforbrug defineres sammenlignet med kvinder med en lavere bruttoindkomst. Der er endvidere en tendens til at risikoen for storforbrug defineret som 21 genstande pr. uge er lavere end risikoen for storforbrug ved 14 genstande.

Tabel 5.2.24 Sammenhæng mellem bruttoindkomst ved Øbus4 og risiko for udvikling af alkoholstorforbrug mellem Øbus3 og Øbus4 opdelt ifht. to definitioner af storforbrug, kvinder, 50+ år, Østerbrounderøgelsen, 1991-2003.

Kvinder	Risiko for storforbrug ved Øbus4 [†]			
	Stor: >14 (n=1673)		Stor: >21 (n=1790)	
	OR	95% C.I.	OR	95 % C.I.
Bruttoindkomst Øbus4				
< 100.000 pr. år	1.00	(reference)	1.00	(reference)
100-150.000 pr. år	0.50	(0.27;0.95)*	0.37	(0.14; 1.01) [‡]
150-250.000 pr. år	0.85	(0.43; 1.68)	0.25	(0.08; 0.80)*
> 250.000 pr. år	0.38	(0.15;1.00)*	0.13	(0.03; 0.59)**
Type III test	P = 0,03		P = 0,05	

[†] Justeret for kohorte og bruttoindkomst ved Øbus3.

[‡]P<0,1. *P < 0,05. **P < 0,01.

5.2.5.3 Opsamling

Analyserne viser således en tendens til lavere risiko for alkoholstorforbrug ved højere bruttoindkomst for både mænd og kvinder. Endvidere finder vi, at en ændring i indkomst over tiårsperioden kan være forbundet med en øget risiko, uanset om der er tale om et fald eller en stigning i indkomst.

5.2.6 Boligforhold og risiko for alkoholstorforbrug

Tallene i tabel 5.2.25 antyder, at ældre mænd, der bor i parcelhus eller række- kæde- eller dobbelthus, har en lavere risiko for alkoholstorforbrug sammenlignet med mænd, der bor i etagebolig. Associationen er tilnærmelsesvist statistisk signifikant for aldersgruppen 50+ år.

Tabel 5.2.25 Sammenhæng mellem boligforhold ved Øbus4 og risiko for udvikling af alkoholstorforbrug mellem Øbus3 og Øbus4, mænd, 50+ og 65+ år, Østerbroundersøgelsen 1991-2003.

<i>Mænd</i>	Risiko for storforbrug ved Øbus4[†]			
	50+ (n=910)		65+ (n=330)	
	OR	95% C.I.	OR	95% C.I.
Boligforhold Øbus4				
Parcelhus	0.28	(0.10; 0.83)*	0.60	(0.04; 9.68)
Række/kæde/dobelthus	0.70	(0.23; 2.11)	0.64	(0.05; 7.42)
Etagebolig	1.00	(reference)	1.00	(reference)
Type III test	P = 0,06		P = 0,88	

[†] Justeret for kohorte og boligforhold ved Øbus3.

*P < 0,05.

For midaldrende og ældre kvinder finder vi en anderledes tendens (tabel 5.2.6). Her synes parcel- og rækkehuse at give en overrisiko for alkoholstorforbrug i begge aldersgrupper. Associationen er dog ikke statistisk signifikant.

Tabel 5.2.26 Sammenhæng mellem boligforhold ved Øbus4 og risiko for udvikling af alkoholstorforbrug mellem Øbus3 og Øbus4, kvinder, 50+ og 65+ år, Østerbroundersøgelsen 1991-2003.

<i>Kvinder</i>	Risiko for storforbrug ved Øbus4[†]			
	50+ (n=1612)		65+ (n=680)	
	OR	95% C.I.	OR	95% C.I.
Boligforhold Øbus4				
Parcelhus	1.53	(0.63; 3.69)	2.88	(0.43; 19.39)
Række/kæde/dobelthus	1.37	(0.49; 3.84)	2.25	(0.32; 15.69)
Etagebolig	1.00	(reference)	1.00	(reference)
Type III test	P = 0,5981		P = 0,5061	

[†] Justeret for kohorte og boligforhold ved Øbus3.

5.2.6.1 Ændring i boligforhold og risiko for alkoholstorforbrug for personer, der som udgangspunkt bor i etagebyggeri

I disse analyser tager vi udgangspunkt i den del af den midaldrende og ældre befolkning, der ved Øbus3 boede i etageejendom, for at undersøge hvad det betyder for risikoen, hvis man flytter til en anden type bolig i løbet af perioden Øbus3-4. Det var ikke muligt at estimere risikoen for storforbrug for gruppen af 65+ i forbindelse med en ændring i boligforhold, idet gruppen var for lille.

Resultaterne for både mænd og kvinder (50+) ses i tabel 5.2.27. Vi finder her en tendens til lavere risiko for storforbrug blandt de mænd, der er flyttet i parcelhus sammenlignet med mænd, der fortsat bor i etageejendom. I modsætning hertil antyder resultatet, at risikoen er højere blandt mænd, der er flyttet i rækkehus sammenlignet med mænd, der fortsat bor i etageejendom.

For kvinderne er associationen omvendt, her er flytning til parcelhus (signifikant) associeret med en højere risiko for storforbrug, mens vi ser en tendens til, at tilflyttere til rækkehus har en lavere risiko sammenlignet med kvinder, der fortsat bor i etageejendom.

Tabel 5.2.27 Sammenhæng mellem ændring boligforhold ved Øbus4 og risiko for udvikling af alkoholstorforbrug mellem Øbus3 og Øbus4, mænd og kvinder, 50+ år, Østerbroundersøgelsen 1991-2003.

Ændring i boligforhold	Risiko for storforbrug ved Øbus4 [†]			
	Mænd (n=733)		Kvinder (n=1399)	
	OR	95% C.I.	OR	95% C.I.
Parcelhus	0.36	(0.05; 2.70)	3.00	(1.20; 7.51)*
Række/kæde/dobbelthus	1.37	(0.40; 4.71)	0.63	(0.08; 4.70)
Etagebolig	1.00	(reference)	1.00	(reference)
Type III test	P = 0,44		P = 0,09	

[†] Justeret for kohorte.

*P < 0,05.

5.2.6.2 Sensitivitetsanalyse

Resultaterne af sensitivitetsanalysen for mænd fremgår af tabel 5.2.28. For mændene finder vi samme tendens til en lavere risiko for storforbrug hos personer, der bor i parcelhus, når

storforbrug defineres som mere end 35 genstande pr. uge, som ved definitionen på 21 genstande pr. uge. Associationen mellem det at bo i rækkehus el. lign. og storforbrug er mere usikker.

Tabel 5.2.28 Sammenhæng mellem boligforhold ved Øbus4 og risiko for udvikling af alkoholstorforbrug mellem Øbus3 og Øbus4 opdelt ifht. to definitioner af storforbrug, mænd, 50+ år, Østerbroundersøgelsen, 1991-2003.

<i>Mænd</i>	Risiko for storforbrug ved Øbus4[†]			
	Stor: >21 (n=910)		Stor: >35 (n=1085)	
	OR	95% C.I.	OR	95 % C.I.
Boligforhold Øbus4				
Parcelhus	0.28	(0.10;0.83)*	0.64	(0.17; 2.41)
Række/kæde/dob.	0.70	(0.23; 2.11)	1.16	(0.32; 4.23)
Etagebolig	1.00	(reference)	1.00	(reference)
Type III test	P = 0,06		P = 0,75	

[†] Justeret for kohorte og boligforhold ved Øbus3.

*P<0,05.

For kvinder antyder analyserne, at parcel- og rækkehusbeboere har en overrisiko for at drikke mere end 14 genstande pr. uge, men en underrisiko for at drikke over 21 genstande pr. uge sammenlignet med kvinder, der bor i etageejendom (tabel 5.2.29). Vi finder ingen generel statistisk signifikant sammenhæng.

Tabel 5.2.29 Sammenhæng mellem boligforhold ved Øbus4 og risiko for udvikling af alkoholstorforbrug mellem Øbus3 og Øbus4 opdelt ifht. to definitioner af storforbrug, kvinder, 50+ år, Østerbroundersøgelsen, 1991-2003.

<i>Kvinder</i>	Risiko for storforbrug ved Øbus4[†]			
	Stor: >14 (n=1612)		Stor: >21 (n=1723)	
	OR	95% C.I.	OR	95 % C.I.
Boligforhold Øbus4				
Parcelhus	1.53	(0.63; 3.69)	0.53	(0.11; 2.49)
Række/kæde/dob.	1.37	(0.49; 3.84)	0.47	(0.09; 2.38)
Etagebolig	1.00	(reference)	1.00	(reference)
Type III test	P = 0,5981		P = 0,5275	

[†] Justeret for kohorte og boligforhold ved Øbus3.

5.2.6.3 Opsamling

Vi finder en tendens til lavere risiko for alkoholstorforbrug hos mænd, der bor i parcelhus eller række- kæde- eller dobbelthus sammenlignet med mænd, der bor i etagebyggeri. Dette billede ser anderledes ud for kvinder, idet der her ser ud til at være en højere risiko forbundet med at bo i parcelhus eller række-, kæde- eller dobbelthus. Denne overrisiko ser ud til at være særligt markant for kvinder, der i løbet af tiårsperioden flytter fra etagebolig til parcelhus.

5.3 Bagvedliggende faktorerers betydning

Det er oplagt, at når man analyserer betydningen af flere sociale faktorer, vil man i flere tilfælde kunne sige, at effekten af en faktor (fx boligforhold) kan forklares med en anden faktor (fx indkomst), da de er korreleret, og indkomst er associeret med udfaldet (alkoholstorforbrug). I det tilfælde vil det være vanskeligt at forudsige om associationen mellem boligforhold og alkoholstorforbrug i bund og grund skyldes sammenhængen mellem indkomst og alkoholstorforbrug. Gennem denne undersøgelse har vi konsekvent valgt ikke at benytte statistisk modellering til at adressere denne problemstilling.

I det følgende præsenteres en analyse, hvor vi har krydstjekket analyserne for alle de sociale faktorer, for at undersøge hvorvidt de forskellige resultater for hver enkelt sociale faktors indflydelse på alkoholstorforbrug påvirkes af de øvrige sociale faktorer. Denne analyse gennemføres altså for at undersøge om indflydelsen af de enkelte sociale faktorer påvirkes af de øvrige sociale faktorer. Fx vil indflydelsen af civilstand være justeret af pensionsstatus, erhvervsstatus, bruttoindkomst og boligforhold. Analyserne er yderligere justeret for effekten af uddannelse.

Civilstand

Som det fremgår af tabel 5.3 finder vi samme tendens i de justerede analyser sammenlignet med de ujusterede (jf. tabel 5.2.1) for både enkestand og skilsmisse hos både mænd og kvinder. Effekten af det at være ugift som mand, ser ud til at udviskes af de øvrige sociale faktorer.

Pensionsstatus

Den justerede analyse af sammenhængen mellem pensionsstatus og alkoholstorforbrug viser – ligesom de ujusterede – meget usikre estimater, det er således ikke muligt, at konkludere på effekten af pensionsstatus.

Erhvervsstatus

Den justerede analyse af erhvervsstatus stemmer godt overens med de tendenser vi fandt i den ujusterede analyse af samme tidsperiode (jf. tabel 5.2.14). Der var dog store forskelle på estimaterne imellem de to tiårsperioder.

Bruttoindkomst

Den justerede analyse af sammenhængen mellem bruttoindkomst og storforbrug afviger i en enkelt af indkomstgrupperne i forhold til de ujusterede analyser af perioden fra Øbus 2 til Øbus 3. Estimerne er dog meget usikre.

Boligforhold

Resultaterne af de justerede analyser af perioden Øbus2-3 for boligforhold stemmer godt overens med de ujusterede analyser af samme periode for mænd (ikke vist i rapporten). Kvindernes estimer afviger dog herfra, idet de ujusterede estimer er større end 1 (ikke statistisk signifikant). Disse afvigelser kan formentlig tilskrives usikkerhed på estimerne.

Tabel 5.3 Sammenhæng mellem sociale faktorer ved Øbus3 og risiko for udvikling af alkoholstorforbrug mellem Øbus2 og Øbus3, mænd og kvinder, 50+ år, Østerbroundersøgelsen 1981-1994.

Sociale faktorer	Risiko for storforbrug ved Øbus3 [†]			
	Mænd (n=1329)		Kvinder (n=2426)	
	OR	95% C.I.	OR	95% C.I.
<i>Civilstand</i>				
Enke/-mand	1.65	(0.98; 2.76)	0.39	(0.24; 0.64)**
Fraskilt	1.57	(0.92; 2.69)	0.77	(0.46; 1.29)
Ugift	1.05	(0.52; 2.13)	0.35	(0.18; 0.71)**
Gift	1.00	(reference)	1.00	(reference)
<i>Pensionsstatus</i>				
Ikke pensioneret	0.68	(0.27; 1.71)	0.49	(0.17; 1.46)
Efterløn	0.91	(0.31; 2.67)	2.40	(0.76; 7.58)
Førtidspension	1.21	(0.50; 2.93)	1.02	(0.47; 2.24)
Alderspension	1.00	(reference)	1.00	(reference)
<i>Erbvervsstatus</i>				
Topleder	1.20	(0.37; 3.87)	1.56	(0.16; 15.35)
Selvstændig	2.93	(0.57; 15.09)	--	--
Lønmodtager	1.07	(0.51; 2.67)	0.80	(0.51; 4.18)
Arbejdsløs	6.38	(1.11; 36.62)*	--	--
Efterløn	0.75	(0.26; 2.14)	0.26	(0.07; 0.96)*
Pensioneret	1.00	(reference)	1.00	(reference)

Bruttoindkomst ‡

< 200.000 / <100.000 pr. år	1.00	(reference)	1.00	(reference)
200-300.000 / 100-150.000 pr. år	1.45	(0.85; 2.46)	1.25	(0.78; 2.00)
300-400.000 / 150-250.000 pr. år	1.23	(0.68; 2.24)	2.11	(0.99; 4.48)
> 400.000 / > 250.000 pr. år	1.83	(0.79; 4.25)	1.92	(0.92; 4.01)

Boligforhold

Parcelhus	0.79	(0.38; 1.66)	0.93	(0.38; 2.28)
Række/kæde/dobbelthus	1.41	(0.64; 3.13)	0.81	(0.29; 2.31)
Etagebolig	1.00	(reference)	1.00	(reference)

† Desuden justeret for kohorte og uddannelse.

‡ Første interval indikerer mændenes indkomstinterval mens sidstnævnte er indkomstintervallet for kvinder.

*P < 0,05 **P < 0,01.

Overordnet ser resultaterne fra de ujusterede analyser ikke ud til at kunne forklares ved confounding – dvs. ved at de øvrige sociale faktorer udvisker de fundne sammenhænge. Ved enkelte af analyserne er der så stor usikkerhed på estimerne, at der ikke kan konkluderes noget om risikoen for storforbrug.

6. Diskussion

Vi fandt, at i grupper af midaldrende og ældre, der som udgangspunkt ikke havde et alkoholstorforbrug, udviklede cirka 10 procent af mændene og cirka 5 procent af kvinderne et alkoholstorforbrug fra én Østerbroundersøgelse til den næste. Generelt fandt vi store kønsforskelle i de sociale faktoreres indflydelse på risikoen for at udvikle alkoholstorforbrug.

Hovedresultaterne er:

- Skilsmisse og ægtefælles død er potentielle risikofaktorer for udvikling af storforbrug blandt midaldrende og ældre mænd.
- Midaldrende og ældre kvinder, der er enker eller fraskilte, havde derimod lavere risiko for at udvikle alkoholstorforbrug.
- Pensionering er formentlig ikke en risikofaktor for hverken midaldrende og ældre mænd eller kvinder.
- Stigning såvel som fald i bruttoindkomst kan være forbundet med en øget risiko for storforbrug for begge køn.
- Midaldrende og ældre mænd, der bor i parcelhus, har formentlig lavere risiko for alkoholstorforbrug end mænd, der bor i etagebyggeri.
- Midaldrende og ældre kvinder, der flytter i parcelhus, har formentlig højere risiko for alkoholstorforbrug end kvinder, der bliver boende i etagebyggeri.

Resultaterne antyder endvidere, at arbejdsløshed kan være en risikofaktor for midaldrende og ældre mænd og kvinder. Estimerne er dog ikke statistisk signifikante, hvilket kan skyldes, at der ikke er et tilstrækkeligt antal observationer i gruppen af arbejdsløse midaldrende og ældre.

Disse enkelte resultater af sociale faktoreres betydning for midaldrende og ældres alkoholstorforbrug gennemgås nedenfor og sammenlignes med resultater fra lignende udenlandske studier.

6.1 Sociale determinanter for alkoholstorforbrug

6.1.1 Civilstand

Vores undersøgelse viser en tendens til, at midaldrende og ældre mænd, der bliver alene, enten gennem skilsmisse eller ved ægtefælles død, har en højere risiko for at udvikle et alkoholstorforbrug end mænd, der er gift. Det modsatte gør sig gældende for de midaldrende og ældre kvinder, idet vi her finder en signifikant lavere risiko for alkoholstorforbrug sammenlignet med gifte kvinder. Analyserne tyder ligeledes på, at både ugifte midaldrende og ældre mænd og kvinder har en lavere risiko for alkoholstorforbrug sammenlignet med gifte. Derudover kan der være en kønsforskel i, hvor hurtigt effekten af et skift i civilstand sætter ind, idet latensanalyserne af midaldrende og ældre mænd viser en tendens til højere risiko for alkoholstorforbrug hos de mænd, der var blevet skilt eller enkemænd nogle år før alkoholforbruget er målt, mens tiden for skift i civilstand ikke synes at spille en rolle for kvindernes alkoholforbrug.

Tidligere studier af civilstands indflydelse på alkoholforbrug har vist, at skilsmisse er associeret med en stigning i alkoholindtaget hos midaldrende og ældre af begge køn.^{10,16} Dette er ligeledes bekræftet i studier af generelle befolkninger hos både mænd og kvinder¹² samt hos kvinder for sig.¹⁵ Vores fund stemmer således overens med eksisterende litteratur for mændenes vedkommende, mens fundet af en lavere risiko for alkoholstorforbrug blandt kvinder, der bliver skilt, ikke er set før.

Tidligere studier af midaldrende og ældre mænd og kvinder har ligeledes fundet en positiv association mellem ægtefælles dødsfald og alkoholstorforbrug.^{14,21} Dette stemmer igen overens med vores fund hos mændene, men ikke med fundene for kvinder.

I studier af betydningen af at være ugift for alkoholstorforbrug findes en højere risiko for begge køn.^{12,14,15} Dette er igen ikke i overensstemmelse med fundene i denne undersøgelse, men vores resultater vedrørende de ugifte er dog ikke statistisk signifikante, og kan dermed være et udtryk for tilfældighed.

Hovedparten af de tidligere studier er foretaget på amerikanske data, mens et enkelt er gennemført i Holland.¹² Det vil generelt være usikkert at overføre resultater vedrørende sociale faktorerens betydning for risiko- og sundhedsadfærd fra amerikanske data til danske forhold, mens hollandske resultater måske i højere grad kan sammenlignes med vores

resultater. De nævnte studier ser alle ud til at bekræfte vores fund for mænd, mens vores resultater for kvinder ikke er i overensstemmelse.

Den forskel vi finder mellem mænds og kvinders reaktion på skilsmisse og ægtefælles død, hvor mænds risiko for at blive alkoholstorforbrugere stiger, mens kvindernes falder, kan formentlig forklares ved forskelle i kønsroller blandt de midaldrende og ældre. For det første kunne man forestille sig, at de ældre kvinders alkoholforbrug i høj grad hænger sammen med mændenes. Hvis de er vant til at indtage alkohol sammen med manden, vil de formentlig sænke dette forbrug efter hans død eller ved skilsmisse. Det er fortsat mere legitimt for mænd at indtage alkohol alene, end det er for kvinder. Endvidere har forskellige studier vist, at kvinder klarer sig bedre i forhold til tabet af en ægtefælle end mændene.²² Dette kan skyldes flere faktorer, fx at mænd har sværere ved at udtrykke følelser såsom ensomhed, og at kvinder har et større socialt netværk, og derved har lettere ved at finde støtte hos andre.

Vores resultater kan være påvirket af, at gruppen af gifte ligeledes indeholder de personer, der er separerede. Det kan tænkes, at personer, der er separerede, i højere grad opfører sig som personer, der er fraskilte, frem for som personer, der fortsat er gift. Det er desværre ikke muligt i data fra Danmarks Statistik at adskille de gifte og separerede. Vi må da også gå ud fra, at det drejer sig om en meget lille andel af de midaldrende og ældre, der er separerede.

6.1.2 Pensionsstatus

Vores fund i analyserne af pensionsstatus og dennes association til alkoholstorforbrug viser knap så klare resultater som analyserne af civilstand. Vi finder dog hos både mænd og kvinder en tendens til en øget risiko for storforbrug blandt personer, der er på efterløn, og personer, der ikke er pensionerede sammenlignet med personer på alderspension. Det samme kan gøre sig gældende for kvinder på helbredsbetingsbetet førtidspension og mænd på behovsbetinget førtidspension. Vores fund tyder således på, at alderspensionerede er den gruppe af ældre, der skiller sig ud med den laveste risiko for storforbrug, mens ældre, der fortsat er i arbejde, og ældre i andre pensionstyper har en højere risiko for storforbrug. Generelt synes der ikke at være en stærk sammenhæng mellem pension og alkoholforbrug.

Dette stemmer ikke umiddelbart overens med tidligere studier, idet disse enten har vist en sammenhæng mellem pension generelt og øget alkoholforbrug,¹⁶ eller ikke har kunnet vise

forskel i alkoholforbrug blandt ældre og midaldrende personer i arbejde og pensionister.^{17,23} Et studie har fundet, at pensionerede kvinder sjældnere rapporterer alkoholproblemer sammenlignet med ældre kvinder, der fortsat er i arbejde, mens der dog ikke blev fundet nogen egentlig forskel i forbruget mellem gruppen af arbejdende og gruppen af pensionerede for hverken mænd eller kvinder.²⁴

Enkelte af studierne skelner mellem almindelig pension og helbredsrelateret pension og finder, at den helbredsrelaterede pension er associeret med et lavere alkoholforbrug.^{12,17}

Vores resultater adskiller sig således også her fra udenlandske studier. Dette kan skyldes kulturelle forskelle landene imellem, men der er desuden metodiske forskelle hvad angår typen og størrelsen af de anvendte studiepopulationer. Et af de ovennævnte studier består fx af et udsnit af ældre amerikanere, der alle har den samme sygeforsikring.²⁴ Resultaterne fra dette studie kan således være påvirket af, at studiepopulationen udgøres af en særligt godt stillet gruppe af personer, der er sygeforsikret. Vores undersøgelse bygger i modsætning hertil på en generel befolkning fra alle samfundslag. Derudover gælder det for de udenlandske studier, der sammenlignes med her, at studiepopulationerne generelt er mindre end i vores undersøgelse.

Resultaterne for associationen mellem pensionsstatus og alkoholstorforbrug kan være påvirket af, at gruppen af 'ikke-pensionerede' indeholder personer med forskellig risiko for storforbrug. Som det fremgår af analysen for erhvervsstatus (jf. afsnit 6.3.1), er risikoestimerne for de forskellige arbejdsgrupper meget forskellige, og lønmodtagerne kan således være med til at trække estimatet for risikoen mod 1.

6.1.3 Erhvervsstatus

Resultaterne af analyser af betydningen af erhvervsstatus for alkoholstorforbrug blandt midaldrende og ældre er ligeledes usikre. Analyserne af perioden Øbus3-4 antyder for mændenes vedkommende en overrisiko blandt topledere og efterlønnere sammenlignet med pensionerede generelt, mens lønmodtagere har en odds ratio på lige under 1. For kvinder finder vi en tendens til højere risiko blandt selvstændige, efterlønnere og arbejdsløse ved sammenligning med pensionerede. Analysen af den foregående periode, Øbus2-3, viste dog ikke helt samme tendenser.

Det har ikke været muligt at finde tidligere studier, der har fokuseret på tilsvarende grupper indenfor erhvervsstatus, og det er således ikke muligt at sammenligne vores fund med andres. Enkelte andre studier har dog fundet, at jobtab kan være forbundet med en stigning i alkoholforbruget hos begge køn, hvilket stemmer overens med vores fund.^{10,12,25}

Resultaterne for associationen mellem erhvervsstatus og alkoholstorforbrug kan, som det kunne være tilfældet med pensionsstatus, være påvirket af, at nogle grupper er for overordnet inddelt. Her kan gruppen af 'pensionerede' bestå af personer, der har forskellig risiko for storforbrug.

6.1.4 Husstands- og bruttoindkomst

Vores analyse af selvrapporteret husstandsindkomst og alkoholstorforbrug viste en stigende risiko for storforbrug med stigende indkomst for midaldrende og ældre mænd og kvinder. Dette stemmer godt overens med tidligere fund for kvinder i en befolkning, der er bredt repræsenteret aldersmæssigt.¹⁵

Med hensyn til den registerbaserede bruttoindkomst finder vi en tendens til *lavere* risiko for storforbrug i de høje indtægtsgrupper for både mænd og kvinder, men en *højere* risiko ved både stigning og fald i indkomst over en periode. Tidligere studier har vist en sammenhæng mellem lav indkomst og højt alkoholforbrug,¹¹ og mellem et fald i indkomst og højt alkoholindtag.^{12,13}

Det ser umiddelbart ud til, at den selvrapporterede husstandsindkomst er stærkere associeret med alkoholforbruget end den registerbaserede personlige indkomst. Dette kan måske forklares ud fra en psykologisk effekt af selvopfattet rigdom, således at personers egen opfattelse af hvor meget de har til rådighed, har større betydning for deres risiko- og sundhedsadfærd end den egentlige årlige indkomst. En anden forklaring kunne være, at den samlede husstandsindkomst har en større betydning for alkoholforbruget, end det er tilfældet for den individuelle indkomst.

De anvendte beregninger for en stigning i bruttoindkomst kan være påvirket af 'bruttoficeringen' af forskellige overførselsindkomster, som fx førtidspensionen, i 1994. Personer, der har været på denne type af indkomster gennem hele perioden fra Øbus3 til

Øbus4, vil komme til at tælle med som værende steget i indkomst, idet de før 1994 ikke betalte skat af deres overførselsindkomst, og dermed ikke havde en bruttoindkomst, og derefter i 1994 får registreret deres indkomst som skattepligtig – uden egentlig at have et større beløb til rådighed efter skat. Populationen indeholder dog ikke ret mange personer af denne type, og eftersom førtidspensionister generelt ser ud til at have en lavere risiko for storforbrug, kan dette forhold ikke være udslagsgivende i analysen af ændringer i bruttoindkomst.

Det er dermed vanskeligt at konkludere entydigt på undersøgelsens resultater, idet disse varierer meget alt efter hvilken af de to typer indkomst, der analyseres på. Resultaterne tyder dog på, at højere husstandsindkomster er associeret med større risiko for alkoholstorforbrug. Samtidig antyder analysen af den registerbaserede bruttoindkomst, at *ændring* i indkomst, i form af fald såvel som stigning i indkomst, er associeret med risiko for alkoholstorforbrug.

6.1.5 Boligforhold

Analyserne af boligforhold og alkoholstorforbrug antyder, at mænd, der bor i parcelhus eller rækkehus, har en lavere risiko for storforbrug sammenlignet med mænd, der bor i etageejendom. Denne sammenhæng er lige omvendt for kvinder.

Det har ikke været muligt at finde lignende studier til sammenligning af resultater. Det er nærliggende, at personers boligforhold er tæt knyttet til deres indkomstniveau. Sammenhængen mellem boligforhold og alkohol stemmer umiddelbart godt overens med vores fund mht. bruttoindkomst for mænd. Her tyder tallene på, at mænd i høje indkomstgrupper har mindre tendens til at drikke over genstandsgrænserne i forhold til mænd i de laveste indkomstgrupper. Man må formode, at mænd, der bor i parcel- eller rækkehus, har den højeste indkomst i populationen, og det er således ikke så overraskende, at deres risiko for alkoholstorforbrug er mindre. Til gengæld finder vi en *lavere* risiko for storforbrug hos kvinder i de høje bruttoindkomstgrupper, men en *højere* risiko for storforbrug hos de kvinder, der bor i parcelhus, hvilket er sværere at forklare.

Det kunne have været interessant at belyse hvilken effekt flytning på plejehjem har på alkoholforbruget. Dette var desværre ikke muligt, da ældre i denne kategori ikke har deltaget i Østerbroundersøgelserne, efter de er flyttet på plejehjem, og vi har dermed ikke oplysninger omkring deres alkoholforbrug efter flytningen.

6.2 Styrker og svagheder ved undersøgelsen

6.2.1 Anvendelse af registerdata

Det er en stor styrke ved studiet, at det har været muligt at koble studiepopulationen fra Østerbroundersøgelserne med registerdata. Registerdata er meget pålidelige, idet registrene er opfulgt via CPR-numre på hele befolkningen. Der er således et minimalt frafald i undersøgelsen i forhold til de sociale faktorer, der er inddraget. Registerne, der er anvendt i denne undersøgelse, er alle vurderet som meget pålidelige.²⁶

En anden fordel ved anvendelsen af registerdata er, at personernes status indenfor de forskellige sociale faktorer opgøres for hvert år. Dette muliggør, at man kan inddrage effekten af tid i analyserne og dermed overkomme nogle af de problemer, der er ved tværsnitsstudier.

Da registerdata er indsamlet uafhængigt af undersøgelsen, er data ikke påvirket af forskellige typer bias såsom hukommelsesbias og fejlagtige besvarelser som konsekvens af undersøgelsens hypoteser.

6.2.2 Gentagne alkoholmålinger

En yderligere styrke ved undersøgelsen er, at vi har gentagne målinger af alkoholforbrug, dvs. vi kan tage udgangspunkt i personer, der drikker under genstandsgrænserne for at undersøge hvem af disse, der udvikler et alkoholstorforbrug senere hen.

6.2.3 Temporalitet

Da vores udfaldsvariabel, alkoholstorforbrug, kun er målt ved de enkelte Østerbro-undersøgelser, dvs. med cirka ti års mellemrum, er det ikke muligt at vurdere, præcis hvornår storforbruget begyndte, og det er derfor vanskeligt entydigt at konkludere på det temporale forhold mellem eksponering og udfald, dvs. eksempelvis ændringer i civilstand og storforbrug.

6.2.4 Selv-rapporterede alkoholoplysninger

Alkoholoplysningerne er indsamlet via selv-administrerede spørgeskemaer, der kan være behæftede med forskellige typer bias såsom hukommelsesbias og fejlagtige besvarelser. Validitet af denne indsamlingsmetode er dog vurderet i flere studier,²⁷⁻²⁹ der har fundet, at selv-administrerede spørgeskemaer viser en høj korrelation (over 0,80) i forhold til detaljerede kostskemaer. Derudover er alkoholoplysningerne ensartede over de tre

undersøgelser (se bilag 8.1), dvs. en eventuel underrapportering sandsynligvis vil være ensartet over tid. Begge elementer medfører, at alkoholoplysningernes validitet må anses som tilfredsstillende.

6.2.5 Fokus på mængden af alkohol

Denne rapport tager udgangspunkt i et kvantitativt mål for overforbrug ud fra de gældende genstandsgrænser. Der er således ikke taget højde for andre aspekter af alkoholisme såsom alkoholafhængighed. Flere undersøgelser har dog vist, at der er en positiv lineær sammenhæng mellem den mængde af alkohol, der indtages, og graden af afhængighed.³⁰

Flere undersøgelser har vist, at episodisk indtag af alkohol har en større negativ effekt på helbredet end et dagligt moderat forbrug (ca. 1-2 genstande). Dette gælder især i forhold til hjerte-karsygdomme, hvor et lavt stabilt alkoholforbrug ligefrem anses for at have gavnlige effekt.³¹ Idet denne rapport tager udgangspunkt i Sundhedsstyrelsens genstandsgrænser som baseres på et *ugentligt* forbrug, indgår frekvens-aspektet ikke i denne undersøgelse.

Genstandsgrænserne er *gennemsnitlige* angivelser og henvender sig til den generelle danske befolkning. Der tages således ikke højde for tolerance-variationen i befolkningen. Som tidligere beskrevet påvirkes ældre i højere grad end yngre ved indtagelsen af alkohol grundet ændring i mængden af væsvæske. Der er således en indikation for, at genstandsgrænserne kunne være endnu lavere for den ældre befolkning.

6.2.6 Belysning af væsentlige - men ikke alle – sociale faktorer

De sociale faktorer, der er inddraget i undersøgelsen, er af hovedsagelig socioøkonomisk og sociodemografisk karakter, mens der ikke har været tilgængelige data for fx arbejdsmiljø, socialt netværk og social deltagelse. Sådanne sociale faktorer er dog inden for de seneste 10-20 år blevet inddraget i større befolkningsundersøgelser, og vi vil derfor i løbet af de kommende år kunne belyse også disse faktorerets betydning for alkoholforbrug blandt ældre.

6.3 Konklusion

På baggrund af undersøgelsens resultater kan vi konkludere, at der ser ud til at være en effekt af forskellige sociale faktorer på alkoholstorforbrug for midaldrende og ældre mænd og kvinder. Således viser undersøgelsen, at fraskilte mænd og enkemænd kan være i højere risiko for at udvikle et alkoholstorforbrug, mens fraskilte kvinder og enker har en lavere risiko for storforbrug, når vi sammenligner med gifte. Resultaterne viste endvidere for begge køn en antydning til højere risiko for alkoholstorforbrug blandt midaldrende og ældre, der er arbejdsløse, sammenlignet med de pensionerede. For både mænd og kvinder, antyder analyserne, at der er en højere risiko for alkoholstorforbrug med højere selvrapporeret husstandsindkomst. Derudover finder vi en højere risiko for alkoholstorforbrug hos både mænd og kvinder, der har oplevet en ændring i bruttoindkomst. Slutteligt finder vi en lavere risiko for storforbrug blandt mænd, der bor i parcelhuse sammenlignet med mænd, der bor i etagebolig. I den tilsvarende analyse af kvinder finder vi en højere risiko blandt de, der flytter fra etagebolig til parcelhuse, i forhold til kvinder, der bliver boende i etagebolig.

7. Referencer

1. Statistikbanken. Indkomst, forbrug og priser - afgiftsberigtiget forbrug af alkohol og tobak efter type (1955-2004). Danmarks Statistik, 2005a.
2. Mäkelä P, Fonager K, Hibell B, Nordlund S, Sabroe S, Simpura J. Drinking habits in the Nordic countries. SIFA rapport 2/99. Oslo: National Institute for Alcohol and Drug Research, 1999.
3. Såbye-Hansen H, Grønbæk M, Hardt F, Becker PU, Sørensen HT, Vilstrup H. Danskernes alkoholforbrug 1979-1992. Ugeskrift for læger, 1998; 160(49): 7118-7121.
4. Sabroe S. Ældres alkoholforbrug. I: Ældre og alkohol – viden og handlemuligheder i forhold til ældres alkoholvaner. Videnscenter om alkohol, 2002.
5. Bjørk C, Vinther-Larsen M, Thygesen LC, Grønbæk M. Ældre danskeres alkoholforbrug fra 1987 til 2003. København: Statens Institut for Folkesundhed, Center for Alkoholforskning, 2004.
6. Grønbæk M, Deis A, Becker U, Hein HO, Schnohr P, Jensen G, Borch-Johnsen K, Sørensen TI. Alcohol and mortality: Is there a U-shaped relation in elderly people? Age and Ageing 1998; 27(6): 739-744.
7. Mørch LS, Becker U, Olsen J, Tjønneland AM, Grønbæk M. Er der grund til at ændre genstandsgrænser for voksne? Ugeskrift for læger 2005; 167 (40): 3777-3779.
8. Dufour M, Fuller RK. Alcohol in the elderly. Annual Review of Medicine, 1995; 46:123-132.
9. Almar K, Laugesen LP. Ældre mennesker tåler ikke ligeså meget alkohol som yngre. I: Ældre og alkohol – viden og handlemuligheder i forhold til ældres alkoholvaner. Videnscenter om alkohol, 2002.

10. Jennison KM, The impact of stressful life events and social support on drinking among older adults: a general population survey. *International Journal of aging and human development*, 1992; 35(2):99-123.
11. Droomers M, Schrijvers, CTM, Stronks K, Van de Mheen D, Mackenbach JP. Educational differences in excessive alcohol consumption: the role of psychosocial and material stressors. *Preventive Medicine*, 1999; 29:1-10.
12. San José B, Van Oers HAM, Van de Mheen D, Garretsen HFL, Mackenbach JP. Stressors and alcohol consumption. *Alcohol & Alcoholism*, 2000; 35(3):307-312.
13. Brennan PL, Schutte KK, Moos RH. Reciprocal relations between stressors and drinking behaviour: a three-wave panel study of late middle-aged and older women and men. *Addiction* 1999; 94: 737-749.
14. Eng PM, Kawachi I, Fitzmaurice G, Rimm EB. Effects of marital transitions on changes in dietary and other health behaviours in US male health professionals. *Journal of epidemiology and community health* 2005; 59:56-62.
15. Romelsjö A, Lazarus NB, Kaplan GA, Cohen RD. The relationship between stressful life situations and changes in alcohol consumption in a general population sample. *British Journal of Addiction*, 1991; 86:157-169.
16. Perreira KM, Sloan FA. Life events and alcohol consumption among mature adults: a longitudinal analysis. *Journal of studies on alcohol*, 2001; 62:501-508.
17. Ekerdt DJ, De Labry L, Glynn, RJ, Davis RW. Change in drinking behaviours with retirement: findings from the normative aging study. *Journal of studies on alcohol*, 1989; 50:347-353.
18. Sundhedsstyrelsen. Genstandsgrænser for voksne. København: Sundhedsstyrelsen, 2005.

19. SAS Institute Inc., 1999-2001, Cary, NC, USA.
20. Statistikbanken. Lønindeks for industrien efter branche. Danmarks Statistik, 2005b.
21. Lee S, Cho E, Grodstein F, Kawachi I, Hu FB, Colditz GA. Effects of marital transitions on changes in dietary and other health behaviours in US women. *International Journal of Epidemiology* 2005; 34(1):69-78.
22. van Grootheest DS, Beekman ATF, Broese van Groenou MI, Deeg DJH. Sex differences in depression after widowhood. Do men suffer more? *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 1999; 34:391-98.
23. Bacharach SB, Bamberger PA, Sonnenstuhl WJ, Vashdi D. Retirement, risky alcohol consumption and drinking problems among blue-collar workers. *Journal of Studies on Alcohol*, 2004; 65(4):537-45.
24. Midanik LT, Soghikian K, Ransom LJ, Tekawa IS. The effect of retirement on mental health and health behaviors: the Kaiser Permanente Retirement Study. *The Journals on Gerontology. Series B, Psychological Sciences and Social Sciences*, 1995; 50(1):59-61.
25. Gallo WT, Bradley EH, Siegel M, Kasl SV. The impact of involuntary job loss on subsequent alcohol consumption by older workers: findings from the health and retirement survey. *The Journals on Gerontology. Series B, Psychological Sciences and Social Sciences*, 2001; 56(1):3-9.
26. Danmarks Statistik. Dokumentation af statistik - Times. Danmarks Statistik, 2005.
27. Grønbæk M, Heitmann BL. Validity of self-reported intakes of wine, beer and spirits in population studies. *European Journal of Clinical Nutrition* 1996;50:487-90.
28. Giovannucci E, Colditz G, Stampfer MJ, et al. The assessment of alcohol consumption by a simple self-administered questionnaire. *American Journal of Epidemiology* 1991;133:810-7.

29. Goldbohm RA, van den Brandt PA, Brants HA, et al. Validation of a dietary questionnaire used in a large-scale prospective cohort study on diet and cancer. *European Journal of Clinical Nutrition* 1994;48:253-65.
30. Midanik LT, Tam TW, Greenfield TK & Caetano R. Risk functions for alcohol-related problems in a 1988 US national sample. *Addiction*, 1996; 91:1427-37.
31. Grønbæk M. Factors influencing the relation between alcohol and cardiovascular disease. *Current Opinion in Lipidology* 2006; 17(1):17-21.

8. Bilag

Nedenfor er angivet de spørgsmål, der er anvendt til at indsamle data til variable vedrørende alkoholindtag, husstandsindkomst samt antal personer i husstanden, der bidrager til denne, fra spørgeskemaerne i henholdsvis Øbus2 (1981-83), Øbus3 (1991-94) og Øbus4 (2001-3).

8.1 Alkoholindtag

Øbus2

Hvor ofte plejer De at drikke øl, vin, spiritus (sæt kryds)?

	Aldrig eller næsten aldrig	Nogle gange månedligt	Nogle gange ugentligt	Hver dag	De bedes anføre gennemsnitstal	
Øl	☐	☐	☐	☐	Hvor mange flasker øl drikker De gennemsnitligt pr. uge?	☐
Vin/hedvin	☐	☐	☐	☐	Hvor mange glas vin drikker De gennemsnitligt pr. uge?	☐
Spiritus	☐	☐	☐	☐	Hvor mange genstande spiritus drikker De gennemsnitligt pr. uge?	☐

(f.eks. snaps, whisky)

Øbus3

Hvor ofte plejer De at drikke øl, vin, spiritus?

	Aldrig eller næsten aldrig	Nogle gange pr. måned	Nogle gange pr. uge	Hver dag	
Øl	☐	☐	☐	☐	Antal øl pr. uge i gennemsnit _____
Vin/hedvin	☐	☐	☐	☐	Antal glas pr. uge i gennemsnit _____
Spiritus	☐	☐	☐	☐	Antal genstande pr. uge i gennemsnit _____

Øbus4

Hvor ofte drikker De:

	Aldrig/ næsten aldrig	Nogle gange om måneden	Nogle gange om ugen	Dagligt/ næ- sten dagligt	Antal i gennemsnit pr. dag
...					
Øl	☐	☐	☐	☐	Flasker:____
Hvidvin	☐	☐	☐	☐	Glas:____
Rødvin	☐	☐	☐	☐	Glas:____
Hedvin	☐	☐	☐	☐	Glas:____
Spiritus	☐	☐	☐	☐	Genstande:____

8.2 Husstandsindkomst

Øbus2

Hvad var deres gennemsnitlige husstandsindtægt per måned, sidste år? (Før skatten blev trukket).

- Mindre end 7.000 kr.
- Mellem 7.000 og 16.000 kr.
- Mere end 16.000 kr.

Øbus3

Hvad var deres husstands samlede bruttoindkomst (indkomst før skat) sidste år?

- Under 100.000 kr.
- Mellem 100.000 og 149.000 kr.
- Mellem 150.000 og 199.000 kr.
- Mellem 200.000 og 299.000 kr.
- Mellem 300.000 og 399.000 kr.
- Mellem 400.000 og 499.000 kr.
- 500.000 eller mere

Øbus4

Hvad var Deres husstands samlede indkomst før skat sidste år?

- Mindre end 100.000 kr.
- Mellem 100.000 og 200.000 kr.
- Mellem 200.000 og 400.000 kr.
- Mellem 400.000 og 600.000 kr.
- Mellem 600.000 og 800.000 kr.
- Over 800.000 kr.

8.3 Antal personer der bidrager til husstandsindkomsten

Øbus2

Hvor mange personer bidrog væsentligt til den samlede indtægt?

- Angiv antal personer

Øbus3

Hvor mange i husstanden bidrog til den samlede indtægt?

- Angiv antal personer

Øbus4

Hvor mange i husstanden bidrog til den samlede indtægt?

- Angiv antal personer